

UNIVERZITA KARLOVA

FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD

Institut Politologických studií

Katedra Politologie

Diplomová práce

UNIVERZITA KARLOVA

FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD

Institut Politologických studií

Katedra Politologie

**Komparativní studie Národního sjednocení a
Národní obce fašistické v československých
parlamentních volbách 1935**

Diplomová práce

Autor práce: Hugo Chadima

Studijní program: Politologie

Vedoucí práce: PhDr. Josef Mlejnek, Ph.D.

Rok obhajoby: 2022

Prohlášení

1. Prohlašuji, že jsem předkládanou práci zpracoval samostatně a použil jen uvedené prameny a literaturu.
2. Prohlašuji, že práce nebyla využita k získání jiného titulu.
3. Souhlasím s tím, aby práce byla zpřístupněna pro studijní a výzkumné účely.

V Praze dne 1.5.2022

Hugo Chadima

Bibliografický záznam

CHADIMA, Hugo. *Komparativní studie Národního sjednocení a Národní obce fašistické v československých parlamentních volbách 1935*. Praha, 2022. Diplomová práce (Mgr.). Univerzita Karlova, Fakulta sociálních věd, Institut Politologie. Katedra Politologie. Vedoucí diplomové práce PhDr. Josef Mlejnek, Ph.D.

Rozsah práce: 109 837 znaků

Anotace

Cílem práce je prozkoumat základní politické atributy dvou nacionalistických a fašistických volebních subjektů kandidujících v Československých parlamentních volbách v roce 1935: Národního sjednocení a Národní obce fašistické. Práce se zaměří na aspekty vnitřní organizace a vlivné aktéry. Nabídne přehled ideologických a programových stanovisek obou subjektů. Následně se bude věnovat jejich volebním výsledkům, identifikuje hlavní voličské skupiny a vezme v potaz poznání předešlého výzkumu.

V práci se věnujeme výzkumné otázce: V čem se lišila politická orientace, vnitrostraniční aktéři a voličské skupiny Národního sjednocení a Národní obce fašistické? Jaký vliv měly tyto faktory na výsledek obou stran ve volbách do Poslanecké sněmovny v roce 1935? Práce využívá komparativní metody a aplikuje je na dosavadní historiografický výzkum. Zároveň se věnuje datovému rozboru volebních výsledků a demografických indikátorů, které zpracovává v rámci vymezeného volebního jádra.

Na závěr se práce snaží využít získaných poznatků ke zodpovězení výzkumné otázky a dospívá ke zjištění, že oba subjekty jsou jeden od druhého velmi odlišní. Národní sjednocení, které se sice profilovalo pravicově a konzervativně, nicméně zůstávalo loajální principu demokracie, a jeho politici se řadili ke státotvorné opozici. Fašisté se naopak řídili pevným vůdcovským principem a využívali populistické a anti-systémové rétoriky. Kvůli těmto faktorům oba subjekty oslovily dva odlišné elektoráty: Národní sjednocení hlavně sekulárněji naladěné voliče z měst, NOF převážně katolické voliče z venkova.

Annotation

The aim of the thesis is to examine the basic political attributes of two nationalist and fascist electoral subjects running in the Czechoslovak parliamentary elections in 1935: the National Unification and the National Fascist Community. Thesis will focus on aspects of internal organization and influential actors. It will offer an overview of ideological and programmatic positions of both parties. Subsequently, it will focus on their election results, identify major voter groups, and take into account the findings of previous research.

This paper focuses on the following research question: How did the political orientation, the internal party actors and the electoral groups of the National Unification and the National Fascist Community differ? What influence did these factors have on the result of both parties

in the elections to the Chamber of Deputies in 1935? Thesis uses comparative methods and applies them to existing historiographic research. At the same time, it deals with data analysis of election results and demographic indicators, which it processes within a defined electoral core.

In the end, the thesis attempts to use the acquired knowledge to answer its research question and comes to the conclusion that both subjects are very different from each other. National unification, which profiled itself as right-wing and conservative, nevertheless remained loyal to the principle of democracy, and its politicians were still constructive in opposition. The fascists, on the other hand, followed a firm leadership principle and used populist and anti-systemic rhetoric. Due to these factors, the two entities appealed to two distinct electorates: National Unification mainly more secular-minded voters from cities, NOF, on the other hand, predominantly Catholic voters from the countryside.

Klíčová slova

Československo, nacionalismus, volby 1935, Národní obec fašistická, Národní sjednocení,

Keywords

Czechoslovakia, nationalism, 1935 election, National Fascist Community, National Unification

Title/název práce

Komparativní studie Národního sjednocení a Národní obce fašistické v československých parlamentních volbách 1935

Comparing the structure, functioning and electoral results of the National Unification and National Fascist Community in the 1935 Czechoslovak parliamentary election

Poděkování

Na tomto místě bych rád poděkoval vedoucímu mé diplomové práce PhDr. Josefovi Mlejnekovi, Ph.D. za nápady, motivaci a odborné rady.

Obsah

1 Úvod	2
1.1 Čemu se bude práce věnovat.....	3
1.2 Výzkumné otázky.....	4
2 Přehled literatury	4
3 Teoretické ukotvení	6
3.1 Kvalitativní metody: komparativní výzkum.....	6
3.2 Kvantitativní metody: volební jádro.....	6
4 Národní sjednocení	8
4.1 Konsolidace národoveckých sil: příběh Národní demokracie, Národní ligy a Národní Fronty.....	8
4.1.1 <i>Cesta Národní demokracie: z čela vlády do opozice</i>	8
4.1.2 <i>Národní liga: marginální strana v centru pozornosti</i>	12
4.1.3 <i>Krátká existence Národní fronty</i>	14
4.1.4 <i>Proč se národovecké síly sjednotily</i>	16
4.2 Političtí veteráni a mladí radikálové: mocenské rozložení v rámci Národního sjednocení.....	18
4.3 Nic než národ! Ideologie a program Národního sjednocení.....	21
5 Národní obec fašistická	24
5.1 Cesta fašistů do parlamentu: historie Národní obce fašistické.....	24
5.2 Vůdcovský princip a jeho následovníci: Boj Radoly Gajdy o konsolidaci NOF...29	
5.3 Blaho vlasti budiž nejvyšším zákonem! Ideologie a program NOF.....	31
6 Volební výsledky Národního sjednocení a Národní obce fašistické ve volbách 1935 ...35	
6.1 Volební výsledky Národního sjednocení.....	36
6.2 Volební výsledky Národní obce fašistické.....	40
6.3 Radikalismus velkých měst a vzpoura venkovské periferie: Demografické rozdíly mezi volebními jádry Národního sjednocení a Národní obce fašistické.....	43
7 Závěr	46
Summary	49
Použitá literatura	51
Seznam Příloh	54
Seznam zkratk	54

1 Úvod

Rok 1935 byl v české a slovenské politické historii zlomovým milníkem. Dne 19. května se konaly poslední parlamentní volby v útlé historii první republiky. Evropa tou dobou zažívala silné politické otřesy a jevílo se, že demokratické zřízení bylo na ústupu, zatímco autoritářské režimy krajní pravice i krajní levice nabývaly na síle.¹ Soužití národů v heterogenním Československém státě se začalo jevit jako neudržitelné. Poprvé v historii republiky tak volby vyhrála strana národnostně menšinová, a tou byla Sudetoněmecká strana, satelitní politický subjekt německých nacistů. Na Slovensku mezitím vyhrál Autonomistický blok vedený klerofašistickou HSLŠ.² Uprostřed této turbulentní situace se nacházel československý elektorát na rozcestí. Dosavadní masové strany se zdály příliš slabé na to, aby čelily postupnému rozvratu na mezinárodní scéně a hospodářsko-sociálnímu na té domácí. Hlavním zástupcem antisystémového politického proudu byla Komunistická strana, která se díky své internacionálně-marxistické povaze jevila jako jediná skutečně nadnárodní strana v Československu. U mnohých nespokojených voličů však nerostla třídní nevraživost, ale naopak národnostní. S realizací československého státoprávního požadavku narazil kdysi liberálně orientovaný národovecký proud na limity své dosavadní ideologie.³ Jeho následná politická stagnace a menšinové postavení v rámci hyper-pluralistického stranického systému Československé republiky je postupně posouvali do politické izolace, která vyvrcholila vyklizením vládních pozic a otevřenou spoluprací s extrémnějšími elementy, tvrdě opozičních vůči prezidentovi Masarykovi a jeho hradnímu mocenskému centru.

Souběžně s tímto vývojem se začal profilovat i nový, fašistický proud, který po dobu trvání první republiky zůstal čistě okrajovým jevem. Stejně jako klasičtí národovci byli fašisté politicky limitováni kompletní realizací státního požadavku Čechoslováků a nemohli tak

¹ BALÍK, Stanislav a FIALA, Petr. *Československé volby 1935 a dolní parlamentní komora: rozdíl mezi poslanci pročeskoslovenských a antisystémových stran?*. Historický časopis, 2020, 68, 2. 291-292.

² Ibid. 293.

³ BALÍK, Stanislav, HLOUŠEK, Vít, HOLZER, Jan, KOPEČEK, Lubomír, PŠEJA, Pavel a ROBERTS, Andrew Lawrence. *Od Palackého k Babišovi: česká politika 19. až 21. století*. 2019. Dokořán. 70

kapitalizovat na sentimentu národní frustrace.⁴ Nejednou se tak stalo, že se oba proudy sblížily a vzájemně spolupracovaly, což dokazují příklady mnohých národních demokratů k fašismu či pokusy o volební aliance mezi českými fašisty a národoveckými subjekty, později kandidujícími pod Národním sjednocením. Zpětným pohledem též víme, že se tento krajně pravicový proud do konce třicátých let politicky prosadil a ukončil existenci první republiky. Systémový zvrát způsobený Mnichovskou dohodou a následnou ztrátou integrálního československého pohraničí způsobil šokový kolaps důvěry v dosavadní liberálně demokratické pořádky.⁵ Na sklonku roku 1938 tak proběhla „podzimní konzervativní revoluce“, v jejímž rámci se do centra politické moci integrovalo Národní sjednocení a Národní obec fašistická společně s dosavadními systémovými stranami (republikáni, lidovci, pravé křídlo národních socialistů), které de facto přejaly jejich dosavadní ideologická stanoviska.⁶ Výzkum této práce se zaměří na obě vlastenecká uskupení a pokusí se je porovnat.

1.1 Čemu se bude práce věnovat

Práce má za cíl prozkoumat personální, ideologické a volební atributy Národního sjednocení a Národní obce fašistické, zkráceně NOF. Výsledkem by mělo být přehledné shrnutí štěpných bodů, které oba subjekty odlišují a vysvětlují rozdílnost ve volební podpoře. V rámci parlamentních voleb se práce bude věnovat převážně výsledkům z voleb do dolní komory, tedy Poslanecké sněmovny, jelikož zastoupení v tomto orgánu bylo pro oba subjekty přirozenou prioritou. Tím, že se volby do obou komor odehrávaly najednou, je navíc tento výsledek dostatečně vypovídající o podpoře i v senátních volbách.

Práce je vymezena do tří stěžejních úseků. První se věnuje Národnímu sjednocení, jeho formaci, jeho vedení a ideologické profilaci. Druhý se zabývá tím samým, ale tentokrát v rámci NOF. Třetí úsek shrnuje volební výsledky voleb do Poslanecké sněmovny v roce 1935 a zabývá se voličskými skupinami obou subjektů. Dohromady tyto úseky mají za cíl vymezit pozici obou subjektů v rámci Československého stranického systému, seznámit nás jak s vnitřní organizací

⁴ CABADA, Ladislav a ŠANC, David. *Český stranický systém ve 20. století*. Plzeň, 2005. Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk. 77.

⁵ RATAJ, Jan, DLOUHÝ, Miloš a HÁKA, Antonín. *Proti systému!: český radikální konzervativismus, fašismus a nacionální socialismus 20. a 21. století*. Praha, 2020. Auditorium. 58

⁶ *Ibid* 60.

obou stran, tak s jejich sebe prezentací navenek, a identifikovat volební základnu, kterou se jim podařilo ve volbách roku 1935 oslovit. Následovat bude závěr, jenž má za úkol získané poznatky porovnat a odpovědět na výzkumné otázky práce.

1.2 Výzkumné otázky

Vzhledem k vytyčenému zaměření výzkumu se práce pokusí na základě literatury i dostupných dat odpovědět na tyto otázky: V čem se lišila politická orientace, vnitrostraniční aktéři a voličské skupiny Národního sjednocení a Národní obce fašistické? Jaký vliv měly tyto faktory na výsledek obou stran ve volbách do Poslanecké sněmovny v roce 1935? Zodpovězení těchto otázek má hlavně rozšířit politologické poznání obou subjektů a navázat na dosavadní poznatky existujících pramenů. Prostor je často věnován širšímu výzkumu rozličných faktorů, jako je stranický tisk, vztahy s ostatními stranami a odštěpenecké frakce, ovšem vždy za účelem poskytnutí širšího kontextu pro hlavní cíl práce.

2 Přehled literatury

Dosavadní díla, zabývající se širokou škálou témat spojených s Národním sjednocením a Národní obcí fašistickou, nám nabízejí štědrý zdroj informací, ze kterého práce může čerpat. Za účelem rozšíření dosavadního akademického poznání je ovšem důležité si shrnout, jaké poznatky nám relevantní literatura nabízí. Začneme u nejnepostradatelnějších děl dokumentujících všeobecný vývoj obou stran. Kniha „Od Československé národní demokracie k Národnímu sjednocení“ napsaná Janem Mařicou se zabývá kompletní historií Národní demokracie a následně Národním sjednocením. Toto dílo, rozsáhlé ve svém záběru a osvětlující klíčové aspekty vnitřních mocenských mechanismů Národního sjednocení, se snaží identifikovat, do jaké míry se tento subjekt stal protofašistickým, nebo zdali zůstal demokratickým. Tato práce se bude ve snaze srovnat Národní sjednocení s NOF snažit zodpovědět i tuto otázku, a proto je Mařica integrální součástí použité literatury. Neméně důležité jsou „Politické programy Československé národní demokracie a Národního sjednocení 1918-1938.“ z edice politických programů z Historického ústavu Akademie věd. Tento soubor

programových dokumentů nám dovolí nahlédnout do přesného znění ideových stanovisek Národního sjednocení.

Pro poznání dějin NOF je nezanedbatelná kniha Milana Nakonečného „Český fašismus.“ Jelikož jde o detailní výpis dějin tohoto ideového proudu v Českých zemích, dozvídáme se o důležitých funkčních aspektech fašistického hnutí a získáváme tak přehled o jeho členské základně, organizaci a povahách jeho hlavních aktérů. Nakonečného dílo si sice neklade žádné vědecko-historické cíle, ale jeho narativní formát z něj dělá vhodný zdroj pro bádání. Pro důkladný rozbor NOF jako specifického celku je také ideální diplomová práce Štěpánky Šulcové: „Národní obec fašistická v politickém systému První republiky“. Ta se věnuje programovému a ideologickému vyhrazení vůči jiným volebním stranám první republiky, což z ní dělá skvělý zdroj informací pro pochopení programových základů NOF. Beztak disponuje i skvělým historiografickým rozbohem, který nám přibližuje vztahy fašistů s ostatními subjekty, jejich volební podpory a členské základny.

Práce čerpá i z bibliografických děl. Životopisy Karla Kramáře od Martiny Lustigové a Martiny Winklerové jsou vhodné pro studium osobnosti Karla Kramáře a jeho vlivu na směřování jak Národní demokracie, tak Národního sjednocení. Článek o životě Radoly Gajdy od Davida Kellyho byl pak obzvláště důležitý pro popis generálova spleťtého osobního života a potíží se zákonem. Portrét obou vůdcovských figur je velmi důležitý pro porozumění jejich rolí v rámci svých stran. Snad nejdůležitějším biografickým dílem byla však kniha Libora Vykoupila: „Jiří Stříbrný: portrét politika“. Svým důvěrným pohledem do vnitřního fungování Národní ligy a jejího partnerství jak s Gajdovými fašisty, tak později s Národní demokracií, se protkávají cesty obou subjektů. Rozbor Stříbřeného uvažování a jeho mocenských ambicí je nepostradatelnou součástí jakéhokoliv bádání kolem Národního sjednocení. Obecně se biografická díla hodí k přiblížení osobností klíčových aktérů, kteří měli na zkoumané subjekty rozhodující vliv.

3 Teoretické ukotvení

3.1 Kvalitativní metody: komparativní výzkum

K zodpovězení výzkumných otázek bude třeba využít jak kvalitativních, tak kvantitativních metod společně s mezioborovými přístupy. Práce bude tudíž hybridně využívat komparativních metod k rozboru literatury i metod politicky geografických k analýze volebních výsledků. V prvních kapitolách se práce bude zabývat primárně kvalitativním historiografickým výzkumem, čerpajícím z vybraných literárních děl. Přebíráním dosavadního akademického poznání lze totiž provést rozsáhlou komparaci obou subjektů. Komparativní metoda zkoumá základní rysy a zároveň porovnává vývoj vybraných případových studií. To nám ve výzkumu pomáhá identifikovat zásadní rozdíly. V případě historické komparace se tato metoda hojně využívá pro definování vývoje historických trendů, a to v kontextu osobních vazeb a společenských vlivů. Tento výzkum má za cíl srovnat vnitřně-mocenský, programově-ideologický a volebně-sociální charakter obou uskupení. Metodou komparace chce práce rozšířit heuristické poznání a objasnit zjevné atributy nacionalistické a fašistické politické sféry Československa napříč časem, až do roku 1935.⁷ Analytickým srovnáním zjištěných poznatků pak objasníme zjevné rozdíly v organizaci a názorovém ukotvení obou stran, což lze obratem aplikovat na volební výsledek. Závěr práce tak bude mít jak historiografický, tak sociologický charakter, což ovlivní zjevné implikace pro dosavadní politologické poznání obou subjektů.

3.2 Kvantitativní metody: volební jádro

Pro identifikaci voličských skupin obou subjektů jsou kvalitativní zdroje cennou studnicí informací. Ovšem samy o sobě nedisponují přesnými čísly či důkazy, které bychom mohli považovat za nevyvratitelné, ale spíše inklinují k výpovědi literárních zdrojů. V této práci se však budeme věnovat přesnějšímu zaměření preferencí těchto stran. Z prvorepublikových úředních statistik sice nedohledáme přesné sociologické rozborů voličských skupin, ale demografickou strukturu obyvatelstva v rámci menších územních celků dohledat lze. Rozbor

⁷ HAUPT, Heinz-Gerhard. *Comparative History*, International Encyclopedia of the Social & Behavioral Sciences, ed. Neil J. Smelser, Paul B. Baltes. 2001. Pergamon. 2397-2403.

dostupných údajů nám tudíž dovolí tento informační deficit dohnat. Práce si k tomuto účelu vypůjčuje metodu z dílny politické geografie: koncept volebního jádra. Volební jádro je užitečným indikátorem koncentrované volební podpory v dané geografické lokalitě, která je vyměřena koncentrací poloviny všech voličů daného subjektu a zároveň vyjadřující nejvyšší míru volební podpory v celé zemi.⁸ Vytyčení volebního jádra nám tudíž dovolí studovat geografický úsek, který nabízí hojný počet voličů obou uskupení a který lze porovnat se závislými proměnnými, jež jsou v literatuře popisovány jako relevantní charakteristiky obou elektorátů. Těmi jsou: Hustota zalidnění (měšťané vs. venkované), náboženská víra (katolíci vs. nekatolíci) a podpora ostatních stran. Nezávislými proměnnými jsou v tomto případě obě jádra Národního sjednocení a NOF. Analýza volebního jádra tudíž zjišťuje, zdali výpověď dosavadních děl ohledně voličských skupin obou stran odpovídá relevantním datům. Další důvod, proč byla zvolena metoda volebního jádra, je kontrola další proměnné: národnosti. Jelikož bylo Československo roku 1935 multinárodnostním státem, kde české strany v jistých regionech nezískávaly žádné hlasy, výsledek bádání by mohl být nepřesný. S výzkumem pouze volebního jádra získáváme náhled na geograficky limitovanou a tudíž národnostně nezaujatou datovou základnu, jejíž číselné výsledky lze bez obtíží podrobit komparativní analýze. Výzkum volebního jádra se též zabývá výhradně územími Čech, Moravy a Slezska, a to jak z důvodu limitované přístupnosti dat ze slovenských soudních okresů, tak díky celkově chabému výsledku obou subjektů na Slovensku, kde hlavním krajně pravicovým reprezentantem byla již zmíněná Hlinkova ľudová strana.

⁸ JEHLIČKA, Petr a SÝKORA, Luděk. *Stabilita regionální podpory tradičních politických stran v Českých zemích (1920-1990)*. 1999. Sborník České geografické společnosti, 96, 2. 82.

4 Národní sjednocení

4.1 Konsolidace národoveckých sil: příběh Národní demokracie, Národní ligy a Národní Fronty

4.1.1 Cesta Národní demokracie: z čela vlády do opozice

Národní demokracie se zrodila sloučením několika stran, a to pod původním názvem „Státoprávní demokracie“. Vedle té největší: Národní strany svobodomyšlné (uskupení známé též pod názvem „Mladočeši“), se k nim řadila Masarykova Lidová strana (známá též jako „Realisté“), Národní strana („Staročeši“), Státoprávně pokroková strana a Moravská lidově-pokroková strana. Dlouholetý říšský poslanec Karel Kramář se stal, jako lídr mladočechů, silným jednotícím prvkem, pod kterým se tyto různorodé proudy dokázaly spojit. Strana byla již z počátku silně nacionalistická a před nástupem bolševiků v Rusku propagovala panslovanskou myšlenku.⁹ Národní demokraté byli především zástupci české měšťanské pravice, zajímající se převážně o finanční a hospodářské resorty ve vládě.¹⁰ Prvním československým premiérem byl právě Karel Kramář, což svědčilo o jeho klíčové roli v domácím odboji. Ovšem po prvních parlamentních volbách v Československu Kramář o svůj premiérský post přišel ve prospěch sociálního demokrata Vlastimila Tusara. Kramář si vyložil Tusarovo jmenování jako zradu prezidenta Masaryka, a strana v jeho čele postupně začala zastávat autoritativnější stanoviska.¹¹ Kramářův vliv ve straně ovšem postupně upadal, a to do té míry, že po smrti Aloise Rašína nad stranou nikdo de facto kontrolu neměl.¹² Její struktura byla dost nepřehledná, ve straně se setkávaly různé názorové proudy, které se k ní průběžně přidávaly a zase z ní odcházely. K nejvýraznějšímu odštěpení došlo v polovině dvacátých let odchodem Brněnské frakce pod vedením Jaroslava Stránského, které se nelíbila Kramářova protihradní politika.¹³

⁹ CABADA, Ladislav a ŠANC, David. *Český stranický systém ve 20. století*. Plzeň, 2005. Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk. 69.

¹⁰ Ibid. 70.

¹¹ Ibid. 72.

¹² MAŘICA, Jan. *Od Československé národní demokracie k Národnímu sjednocení*. Brno, 2018. Masarykova univerzita. 108.

¹³ CABADA, Ladislav a ŠANC, David. *Český stranický systém ve 20. století*. Plzeň, 2005. Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk. 73.

Kramář se po skončení svého krátkého premiérování stal kritikem zavedeného politického systému v Československu, hlavně jeho přebujelého stranictví. Vymezoval se například proti vázaným kandidátkám a podřízenosti poslanců své straně. V praxi tento systém znamenal, že poslanec se stal výkonným orgánem bez vlastní vůle, což dle něj v praxi vedlo k oligarchii několika lidí ve vedení stran. Poslanec byl odloučen od svého okresu a stal se tak pouhým exponentem stranického sekretariátu. O svůj okrsek a o mínění voličů v něm se tudíž poslanec nemusel tolik zajímat, a volič se stal pasivním aktérem, neschopným cokoliv změnit.¹⁴ Dle Kramáře byla liberální demokracie anglosaského typu cizorodým prvkem, který se neslučoval s tradiční formou českého vlastenectví a slovanství.¹⁵ Je to právě Kramářův kladný vztah vůči romantickým ideám vlastenectví, který formoval ideologickou nadstavbu ČsND a později i Národní sjednocení. Lásku vůči vlastnímu lidu a službu národu považoval za nejvyšší ctnost již od mládí a přiznával těmto hodnotám skoro náboženský význam.¹⁶ Kramář byl tudíž zapřisáhlým idealistou, který přistupoval k politice dle svého hodnotového založení, ačkoliv v praxi se strana ubírala pragmatickým směrem.

I přes protihradní postoj svého předsedy strana nezůstala na periferii stranického systému, nýbrž disponovala širokým koaličním potenciálem. Z osmnácti vlád první republiky byla Národní demokracie zastoupená v sedmi z nich, a to mezi lety 1918-1919, 1920-1926, 1928-1934.¹⁷ Tyto vlády byly ze své podstaty ideologicky roztržštěné a často angažovaly strany levice a pravice společně s německými stranami a katolicky konfesijními lidovci. Národní demokracie ovšem preferovala ovlivňování veřejného dění oproti větší ideologické vyhraněnosti. Společně s již zmíněnými stranami, sloužícími oněm partikulárním zájmům, tvořila Národní demokracie páteř politického systému první republiky.¹⁸ Národní demokracie byla tudíž součástí oné státotvorné oligarchie společně se stavovskými stranami, odsuzovanými Karlem Kramářem. Na počátku první republiky byla Národní demokracie zastoupena Aloisem Rašínem v neformálním

¹⁴ LUSTIGOVÁ, Martina. *Karel Kramář: první československý premiér*. V Praze: Vyšehrad, 2007. 255-256.

¹⁵ RATAJ, Jan, DLOUHÝ, Miloš a HÁKA, Antonín. *Proti systému!: český radikální konzervativismus, fašismus a nacionální socialismus 20. a 21. století*. Praha, 2020. Auditorium. 21.

¹⁶ WINKLEROVÁ, Martina. *Karel Kramář (1860-1937): představa o sobě samých, vnímání druhých a modernizace v pojetí českého politika*. 2011. Argo 33.

¹⁷ BALÍK, Stanislav. *Politický systém českých zemí 1848-1989*. Brno, 2011. Masarykova Univerzita. 60-61

¹⁸ BALÍK, Stanislav, HLOUŠEK, Vít, HOLZER, Jan, KOPEČEK, Lubomír, PŠEJA, Pavel a ROBERTS, Andrew Lawrence. *Od Palackého k Babišovi: česká politika 19. až 21. století*. 2019. Dokořán. 50.

orgánu tzv. Pětky společně se sociálními demokraty, národními socialisty, agrárníky a lidovci. Toto elitní uskupení vedoucích postav československých stran bylo schopno vytvořit většinu, postavenou na národnostních zájmech Čechoslováků v novém státě, který díky svému pluralitnímu parlamentarismu zahrnoval poslance veškerých národnostních menšin. Pětka stála v zákulisí, ale uprostřed politického dění, daleko od veřejné pozornosti. Přes svou ideologickou pluralitu se jí podařilo do poloviny dvacátých let de facto směřovat novou republiku a být mocenským protipólem vůči Masarykově Hradu, který se také snažil ovlivňovat veřejné dění.¹⁹ Po Rašínovi se předním obhájcem národnědemokratického angažmá ve vládě stal Josef Matoušek, který jako jediný zbylý člen vlády disponoval vůdčí pozicí ve straně po dobu Kramářovy nepřítomnosti.²⁰

Napětí mezi pragmatiky a idealisty bylo základní charakteristikou strany, která v pozdních letech její existence posílila. Nacionálně-idealistické křídlo, k němuž patřil například Viktor Dyk a Antonín Hajn, bylo silné mezi Pražskými národními demokraty. Jakožto sídlo intelektuální a akademické elity země byla právě Praha ideálním prostředím pro vyhraněné pravicové nacionalisty. Profesori i studenti Univerzity Karlovy čišeli národním nadšením po úspěšném protihabsburském převratu. Vzhledem k posílení nacionálních nálad a sílícím fašistickým tendencím mezi studenty v druhé polovině dvacátých let docházelo k vyhraněnějšímu pojetí státoprávní otázky, a to obzvláště mezi studenty práv.²¹ Matouškovo pragmatické křídlo muselo tudíž balancovat mezi agendou Hradu (respektive ministra zahraničí Edvarda Beneše) a protihradními národními demokraty, kteří preferovali vstup do opozice namísto zpronevěření se vůči nacionálním principům.²² Počátkem třicátých let ve straně sílil vliv jiného pragmatika, a to generálního tajemníka Ústředního svazu československých průmyslníků Františka Xavera Hodáče, který de facto kontroloval stranické finance a byl schopen obstarat prostředky pro její chod.²³ Vzhledem k tomu, že strana vždy trpěla

¹⁹ BALÍK, Stanislav. *Politický systém českých zemí 1848-1989*. Brno, 2011. Masarykova Univerzita. 54

²⁰ MAŘICA, Jan. *Od Československé národní demokracie k Národnímu sjednocení*. Brno, 2018. Masarykova univerzita. 109.

²¹ KÁRNÍK, Zdeněk. *České země v éře První republiky: Československo v krizi a v ohrožení (1930-1935)*. Praha, 2018. Libri. 271.

²² MAŘICA, Jan. *Od Československé národní demokracie k Národnímu sjednocení*. Brno, 2018. Masarykova univerzita. 110.

²³ Ibid. 111.

nedostatkem financí, disponoval Hodáč značným vyděračským potenciálem. Peníze od národnědemokratických průmyslníků dokonce tekly do strany přímo přes Hodáčův osobní dispoziční fond.²⁴

Po smrti Viktora Dyka, který razantně vystupoval proti Hodáčově vlivu, se národovecké síly konsolidovaly a vystoupily s novou platformou, a to za podpory tisku vlastněného Jiřím Stříbrným, předsedou Národní ligy. Jejich terčem stále bylo vládní angažmá strany a stejně tak se vymezovali proti Benešově iniciativě panevropské spolupráce a normalizaci vztahů se SSSR.²⁵ Obzvláště v řadách Mladé generace, mládežnické organizace Národní demokracie, byly radikální nálady nejpatrnější. Pozoruhodné bylo například sblížení lídra Mladé generace a syna Aloise Rašína Ladislava s již zmíněným Jiřím Stříbrným. Jako mladý a nezkušený advokát zastupoval Stříbrného v procesu o podání křivého svědectví. Prezident Masaryk společně s prohradními politiky vedl se Stříbrným urputný konflikt ohledně těžkých obvinění, která proti nim jeho tisk vznášel.²⁶ Rozkol mezi pragmatiky podporovanými průmyslovými a finančními elitami (Hodáč a Matoušek) a idealisty zevně podporovanými Národní ligou (Rašín a Mladá generace) vyústil v rozpuštění ústředního výboru Mladé generace a obě frakce proti sobě následně vedly vleklý boj.²⁷ Krom pragmatiků a radikálů lze ve straně identifikovat i další křídlo, a to pod vedením Františka Ježka, který byl populární zejména mezi státními zaměstnanci a jejich odbory. Ten se do konfliktu nezapojil a zachoval si nezaujatý postoj.²⁸ Konfrontace mezi Rašínem a Hodáčem nakonec ustala na stranickém sjezdu v roce 1933, a to vzhledem k potížím s financováním odštěpené Mladé generace, ale také Rašínově nepopíratelné popularitě. Nakonec se společně dohodli, že prosadí Rašína do předsednictva strany a také na volitelné místo kandidátky v nadcházejících volbách do Národního Shromáždění.²⁹ Hodáčovi se tudíž podařilo zabránit rozkolu ve straně a zároveň prosadit pragmatickou linii účasti na vládě.

²⁴ MAŘICA, Jan. *Od Československé národní demokracie k Národnímu sjednocení*. Brno, 2018. Masarykova univerzita. 117.

²⁵ Ibid. 121.

²⁶ Ibid. 123.

²⁷ Ibid. 125.

²⁸ Ibid. 131.

²⁹ Ibid. 137.

Hned následující rok ovšem udělala Národní demokracie otočku ve svém přístupu k otázce vládní participace, a to paradoxně z vůle pragmatického hospodářského křídla vedeného Hodáčem. Úvahy o vystoupení z vlády se objevovaly ve straně často, hlavně z důvodu její slabosti ve vládě i v parlamentu. Malému počtu jejich poslanců odpovídal i počet ministrů, který se po roce 1931 smršknul na jednoho: ministra průmyslu a obchodu Josefa Matouška. Poslední hřebík do rakve spolupráce Národní demokracie s vládou nakonec zasadila finanční politika vlády. Vzhledem k neustupující hospodářské krizi se vláda dlouho snažila o devalvaci koruny, čemuž se Národní demokracie zuby nehty bránila. Odkaz Aloise Rašína, který za svého funkčního období prosazoval deflační politiku s cílem co největšího posílení koruny, byl pro Národní demokracii a její sponzory posvátný. Bývalý politik Národní demokracie Karel Engliš se ovšem proti deflaci dlouhodobě ohrazoval a naopak prosazoval mírnou devalvaci jako součást řešení finanční krize.³⁰ Engliš nadále sloužil jako nestranický ministr v několika vládách a v roce 1934 působil jako poradce jiného nestranického ministra, Karla Trapla. Navzdory tvrdému lobbování ze strany Živnostenské banky se Englišovi podařilo s podporou agrárníků a socialistických stran prosadit devalvaci, aby se pomohlo domácím vývozcům.³¹ Když se vláda Jana Malypetra nakonec rozhodla pro Englišův plán, pragmatické hospodářské křídlo se od vlády jednou provždy odklonilo. Demisí Josefa Matouška tudíž končilo poslední vládní angažmá Národní demokracie.³²

4.1.2 Národní liga: marginální strana v centru pozornosti

Příběh Národní ligy je neodmyslitelně svázán s osudem jednoho muže: Jiřího Stříbrného. Stříbrný je znám jako jeden z pěti „mužů 28. října“, a tudíž se s Kramářem řadí mezi nejdůležitější postavy prvorepublikové historie. Již od svého útlého mládí se angažoval v nově vznikající národně socialistické straně a prožil bouřlivou kariéru jako redaktor různých novin a časopisů. V roce 1911 porazil ve volbách do říšské rady sociálnědemokratického poslance Františka Soukupa (další osobnost 28. října) a stal se tak jedním z jejich nejmladších poslanců. V rámci vznikajícího odboje byl členem Maffie a zároveň Národního výboru. Společně

³⁰ VENCOVSKÝ, František. *Karel Engliš*. Brno, 1993. Nadace Universitas Masarykiana. 19.

³¹ MAŘICA, Jan. *Od Československé národní demokracie k Národnímu sjednocení*. Brno, 2018. Masarykova univerzita. 149.

³² *Ibid.* 150

s Aloisem Rašínem a již zmíněným Soukupem vyhlásili na Václavském náměstí 28. října nezávislost Československého státu. Stříbrný následně sloužil v několika vládách jako ministr pošt a telegrafů, později i jako ministr železnic a ministr obrany. Kariérní vrchol zažil v rámci zastupování národních socialistů coby člen pětky.³³

Již tehdy se jevílo, že Stříbrný tíhne k pravici. Začal být spojován s fašisticky orientovaným generálem Radolou Gajdou, který byl tehdy ještě zástupcem náčelníka generálního štábu. Předseda národních socialistů Václav Klofáč a ministr zahraničí Edvard Beneš navíc vnímali Stříbrného jako mocného rivala, který by mohl stranu ovládnout. Proto se rozhodli o Stříbrném rozšířit fámy, že trpí syfilidou a že plánuje s Gajdou fašistický puč. Stříbrného se podařilo na stranickém sjezdu v roce 1926 vyloučit společně se všemi jeho příznivci, a to i přes protesty mnohých členů. Stříbrný byl sice vyobcován z vrcholné politiky, nicméně zdaleka nebyl vyřizen. Založil své vlastní nakladatelství „Tempo“, ve kterém se mu dařilo úspěšně publikovat velmi čtené bulvární a politické plátky jako „Pondělní list“, „Nedělní list“ a „Expres“. Mezi ním a prohranými politiky vzplál letitý konflikt, kde obě strany pomlouvaly jedna druhou, a Stříbrný tudíž prošel mnohými skandály: obvinění z korupce, šíření falešných zpráv a hanobení pověsti.³⁴ Stříbrný byl silně rozporuplnou osobností, jejíž pověst byla značně pošramocena, nicméně veřejnost rezonovala s jeho nesporným rétorickým talentem a břitkým způsobem vyjadřování.³⁵

Stříbrný po svém vypuzení ze Socialistické strany založil „Slovanskou stranu národně socialistickou.“ Ve volbách 1929 se mu podařilo spojit síly s Radolou Gajdou a jeho NOF, se kterou zformovali Ligu proti vázaným kandidátkám. Do parlamentu se Liga dostala velmi těsně, ovšem břímě volebních nákladů nesla hlavně Stříbrného strana. Spojenectví se tudíž brzy po volbách rozpadlo a Stříbrný přejmenoval své Slovanské socialisty na Národní ligu.³⁶ Program Národní ligy byl podle Stříbrného protihradní, radikální a nacionalistický. Mělo jít o lidové

³³ KUČERA, Rudolf, ed. *Muži října 1918: osudy aktérů vzniku Republiky československé*. Praha, 2011. Masarykův ústav a Archiv AV ČR. 17-35.

³⁴ PÍŠA, Rudolf, *Věstník Muzea cenných papírů* 1/2015

³⁵ KÁRNÍK, Zdeněk. *České země v éře První republiky: Československo v krizi a v ohrožení (1930-1935)*. Praha, 2018. Libri. 284.

³⁶ PÍŠA, Rudolf, *Věstník Muzea cenných papírů* 1/2015

antisystémové hnutí, které mělo za úkol svrhnout dosavadní politickou oligarchii.³⁷ Národní liga disponovala i militantní mládežnickou organizací, jejíž členové měli i vlastní stejnokroj: šedé košile s růžovými vázankami.³⁸

Stříbrný již delší dobu uvažoval o spojení s Národní demokracií, námluvy ovšem zpomalilo Stříbrného dlouhé onemocnění (hovořilo se o lehkém záchvatu mrtvice a angíny) v roce 1933, kdy se dokonce diskutovalo o zániku Národní ligy po jeho smrti.³⁹ Stříbrný se ovšem zotavil a po dlouhé absenci se vrátil do čela ligy. Ta se v té době zmítala v bytostném strachu z toho, že ji stát postaví mimo zákon. Neustálé interní konflikty, kdy proti Stříbrnému stáli i jeho vlastní poslanci, stranu dále oslabovaly. Stříbrnému se ovšem podařilo konflikt zažehnat a k rozpadu mezi nesourodými ideologickými směry a osobnostmi v lize nedošlo.⁴⁰ Místo toho se liga rozhodla využít rozkolu v Národní demokracii. Stříbrného tisk dlouhodobě podporoval radikální frakce v této straně a doufal, že jich využije k posílení vlastních řad. Jak bylo zmíněno, Stříbrný se též přátelil s představitelem mladé generace Národní demokracie Ladislavem Rašínem. Následný rozkol v Radikální národní demokracii pod vedením Adolfa Duška a mladými pod vedením Rašína zapříčinil přímou kolaboraci těchto odpadlíků se Stříbrným, který jim velmi ochotně propůjčoval prostor ve svých médiích.⁴¹ Ke zklamání ligistů se ovšem Rašínovci s vedením Národní demokracie usmířili a Duškova vyloučená skupina radikálů byla natolik nepočtená, že o ní Stříbrný ztratil zájem.⁴²

4.1.3 Krátká existence Národní fronty

Na sklonku roku 1933 ohrožovala existenci Národní obce fašistické debata o zákoně o rozpuštění politických stran, což přinutilo jejího lídra Radolu Gajdu porozhlédnout se po možné náhradní straně, do které by se mohla jeho strana případně převtělit. Vzhledem k minulému debaklu již nebyla na stole spolupráce s Národní ligou, zatímco Radikální národní demokracie pod vedením Adolfa Duška, kterou Stříbrný odmítl, byla s NOF ochotna jednat. Toto uskupení

³⁷ VYKOUPIĚL, Libor. *Jiří Stříbrný: portrét politika*. Brno, 2003. Masarykova univerzita. 185

³⁸ Ibid. 186-187.

³⁹ Ibid. 188-189.

⁴⁰ Ibid. 191

⁴¹ Ibid. 195.

⁴² Ibid. 198

bylo sice geograficky omezeno pouze na Prahu, o to lépe se však doplňovalo s fašisty, kteří byli silnější na venkově.⁴³ Nově vzniklá Národní fronta byla prvním úspěšným pokusem o sjednocení jinak často rozhašteřených extremistických národních stran, hnutí a spolků. Krom NOF a Radikální národní demokracie do ní vstoupila i Národní strana živnostnictva a obchodnictva, Sdružení katolických zemědělců, Selský svaz, Konzervativní strana, Sdružení majitelů domů, Svaz zemědělců a dělníků a Družina dobrovolců zahraničního vojska. Stejně jako v případě Radikální národní demokracie se tudíž většinou jednalo o pravicová odštěpenecká uskupení, která s fašismem sympatizovala, ačkoliv s ním neměli přímou ideologickou návaznost.⁴⁴ Nové uskupení však podporovala krom NOF další ryze fašistická organizace: Vlajka-Hnutí za nové Československo. Ta měla ve frontě zastoupení skrze svého bývalého předsedy Stanislava Nikolaua.⁴⁵ Ve svých politických směrnicích se Národní fronta silně hlásila k panslavismu a usilovala o utvrzení co nejtěsnější jednoty svobodných slovanských národů včetně osvobozeného Ruska.⁴⁶

Předsedou Národní fronty byl zvolen František Mareš, který tehdy sloužil jako senátor za Národní demokracii. I přes svůj pokročilý věk a chabé zdraví byl sjednocujícím a uznávanou autoritou na krajně pravicové scéně.⁴⁷ Profesor Mareš byl světově uznávaným vědcem i filosofem, a dokonce bývalým rektorem Karlovy univerzity. V rámci radikálních národoveckých ideových proudů v akademickém prostředí a mezi studentstvem měl Mareš zdaleka největší respekt. Angažoval se společně se svými studenty v různých spolcích, například ve Vlajce. Pojem Marešova národovectví byl filosoficky vitalistický podle Kanta.⁴⁸ S idealistickým přístupem usiloval o zušlechtnění lidstva skrze národní myšlenku a zohledňoval význam mládeže v kultivaci národa do organického celku. Jako lékař i filosof vnímal národ jako biologickou entitu, které byl svěřen duchovní úkol. Stejně jako v životě jedince, musí se i

⁴³ MAŘICA, Jan. *Od Československé národní demokracie k Národnímu sjednocení*. Brno, 2018. Masarykova univerzita. 144.

⁴⁴ KÁRNÍK, Zdeněk. *České země v éře První republiky: Československo v krizi a v ohrožení (1930-1935)*. Praha, 2018. Libri. 280.

⁴⁵ NAKONEČNÝ, Milan. *Vlajka: k historii a ideologii českého nacionalismu*. Zvolen, 2021. Sol Noctis. 61.

⁴⁶ HARNA, Josef, ed. *Politické programy Československé národní demokracie a Národního sjednocení 1918-1938*. Praha, 2017. Historický ústav, Edice politických programů. 162.

⁴⁷ KÁRNÍK, Zdeněk. *České země v éře První republiky: Československo v krizi a v ohrožení (1930-1935)*. Praha, 2018. Libri. 282

⁴⁸ NAKONEČNÝ, Milan. *Vlajka: k historii a ideologii českého nacionalismu*. Zvolen, 2021. Sol Noctis. 24.

v životě národů hledat účel, který mu dává řád a pěstuje jeho charakter. Ten se následně promítá v tradicích, které obsahují duchovní skutky předešlých generací.⁴⁹

Ačkoliv byl Mareš čelní osobností Národní fronty, jejím skutečnou vůdčí osobností byl místopředseda Radola Gajda. Byla to právě jeho početná kohorta členů a milicí, která tvořila páteř uskupení. Přesto se v Národní frontě začaly vyostřovat konflikty mezi Gajdou a jejími dalšími členy. Dle stanov měla být Gajdova NOF rozpuštěna a plně integrována do Národní fronty, čemuž se Gajda bránil. Fronta navíc nevyvíjela prakticky žádnou činnost a nenabývala větší podpory či relevance. NOF tudíž v srpnu 1934 z Národní fronty odchází.⁵⁰ Tím v Národní frontě převážil vliv Radikální národní demokracie. Bez Gajdy se otevřela dvířka společnému jednání se Stříbrného ligou a Národní demokracií, která nyní adaptovala stejné protivládní stanovisko, kvůli kterému původně vyloučila radikály.⁵¹ Samostatná existence této formace navíc nedávala jakýkoliv smysl, jelikož postrádala organizaci, aktivitu či jakoukoliv relevanci, která by jí dovolila se samostatně prosadit.

4.1.4 Proč se národovecké síly sjednotily

Klíčová událost, která pomohla sjednotit nacionalistický tábor, dnes známá jako „Insigniáda“, se odehrála v rámci akademické sféry na Univerzitě Karlově. Již od nabytí nezávislosti Československa byla vedena polemika o tom, zdali byla Česká univerzita autentickou pokračovatelkou původní Karlovy univerzity, nebo jím byla ta Německá, známá jako Karlo-Ferdinandovy. Dle zákona předloženého roku 1920 Františkem Marešem, zvaného též „lex Mareš“, bylo dědictví uznáno právě české univerzitě, a to společně s univerzitními insigniemi (žezla a řetězy děkanů a rektorů). I přes nová pravidla Německá univerzita insignie neodevzdala a držela je společně s budovou Karolina, kde byly insignie uloženy.⁵² V roce 1933 se nově zvolený rektor Karlovy univerzity Karel Domin rozhodl, že během svého funkčního období naplní opatření dle Marešova zákona. Požádal o přepsání budovy Karolina pod Českou

⁴⁹ NAKONEČNÝ, Milan. *Vlajka: k historii a ideologii českého nacionalismu*. Zvolen, 2021. Sol Noctis 35-36.

⁵⁰ KÁRNÍK, Zdeněk. *České země v éře První republiky: Československo v krizi a v ohrožení (1930-1935)*. Praha, 2018. Libri. 282.

⁵¹ VYKOUPILOV, Libor. *Jiří Stříbrný: portrét politika*. Brno, 2003. Masarykova univerzita. 200.

⁵² KÁRNÍK, Zdeněk. *České země v éře První republiky: Československo v krizi a v ohrožení (1930-1935)*. Praha, 2018. Libri. 269-270.

univerzitu, čemuž bylo následující rok vyhověno.⁵³ To vzbudilo vlnu nevole jak mezi německým, tak českým pokrokovým studentstvem, zatímco Národní demokracie společně s Národní ligou a Vlajkou Dominovo úsilí silně podporovala. Insigniáda eskalovala tehdy, kdy ministerstvo školství nařídilo insignie vydat, načež Německé studentstvo obsadilo Karolinum. Bitky mezi studenty eskalovaly a na obě strany se přidávalo více fašistů a nacionalistů. Násilí přeteklo z univerzitní půdy do zbytku Prahy. Demonstrace probíhaly několik dní na sklonku listopadu 1934 do té doby, než byly nakonec insignie rektorem Německé univerzity předány České univerzitě.⁵⁴ Škoda na česko-německých vztazích byla ovšem nenapravitelná.

Tou dobou již byly námluvy tří národoveckých stran v plném proudu. Národnědemokratický odchod z vlády obnovil sympatie mnohých bývalých odpůrců. Strana již nemusela hrát kompromisní pozici ve vztahu s Masarykovým Hradem. Do opozice vůči vládní agendě agrárníků a socialistů se nyní krom fašistů a radikálních národovců dostal i velký kapitál, který za stranou stál. Logickou alternativou se tudíž stalo úsilí spojit národovecké proudy do jednoho silnějšího uskupení. S tím se v ruku v ruce násobil odklon finančních a průmyslových elit od idejí liberalismu a tržního hospodářství.⁵⁵ Počáteční nabídku spolupráce ovšem neiniciovali Národní demokraté, ale Národní liga. Stříbrný se delší dobu porozhlížel po volebním partnerovi, který by zajistil lize důstojnější volební výsledek než ten, který realisticky mohla očekávat. Poté, co se Národní fronta začala hroutit a Národní demokraté byli vyčerpaní politickými krizemi, se právě Stříbrný rozhodl obě partaje oslovit.⁵⁶ Po značně negativní zkušenosti s Gajdou v Lize proti vázaným kandidátkám se Stříbrný nejprve stranil angažmá Národní fronty. Poté, co ji NOF opustila, byla cesta pro trojsměrné jednání volná.⁵⁷ Karel Kramář doufal, že pod křídly početnější strany bude schopen ovlivňovat nejen politiku hospodářskou, ale poprvé i politiku zahraniční, a vyřídit si tak účty s Edvardem Benešem.⁵⁸

⁵³ KÁRNÍK, Zdeněk. *České země v éře První republiky: Československo v krizi a v ohrožení (1930-1935)*. Praha, 2018. Libri 271.

⁵⁴ Ibid. 274.

⁵⁵ Ibid. 281.

⁵⁶ VYKOUPILO, Libor. *S Národní ligou do Národního sjednocení. Jiří Stříbrný: portrét politika*. 200.

⁵⁷ KÁRNÍK, Zdeněk. *České země v éře První republiky: Československo v krizi a v ohrožení (1930-1935)*. Praha, 2018. Libri. 283.

⁵⁸ MAŘICA, Jan. *Od Československé národní demokracie k Národnímu sjednocení*. Brno, 2018. Masarykova univerzita. 161.

Stříbrný měl dodatečně i ekonomickou motivaci ke sloučení stran. Výrazná byla jeho snaha o zrušení periodického tisku ostatních stran a využití uvolněných prostředků pro jeho vlastní nakladatelství. Přirozeně se tím pokoušel konsolidovat svou pozici v rámci Národního sjednocení v naději, že by stranu mohl i převzít.⁵⁹ Stříbrného ambice se rovněž projevovaly na prvním sjezdu mladého Národního sjednocení, kde se vzhledem ke Kramářově absenci stal nejvýraznější vůdčí osobou.⁶⁰ Ochota všech aktérů pro společnou spolupráci tudíž pocházela z kombinace pragmatismu a momentální příležitosti. Rostoucí vypjetí ve vztahu s Němci, smířlivá státní diplomacie vůči SSSR a hospodářská politika vlády sdružila tyto osobnosti z opozice do sdíleného politického tábora.

4.2 Političtí veteráni a mladí radikálové: mocenské rozložení v rámci Národního sjednocení

V jednacím procesu Národního sjednocení hrál prim Stříbrný s Hodáčem, a to do té míry, že Kramář s Marešem neměli na vyjednávání de facto žádný vliv, což není tak překvapivé vzhledem k jejich věku a zdravotnímu stavu. Zatímco se národní demokraté soustředili na formulování programu a ideologických pozic, Stříbrný se více zajímal o organizační stránku, především snahu docílit co nejhlubší integrace všech zúčastněných stran.⁶¹ Opíral se o tvrzení, že pouhá společná kandidátka by působila jen jako záchranný pás pro Národní demokracii, a tudíž by voliče odpuzovala svým možným příklonem zpět ke své staré vládní politice.⁶² Přes své rozdílné priority se oba muži shodli na jednom: společně chtěli vybudovat novou masovou stranu, která se přinejmenším zařadí bok po boku s vítězem voleb. Projekt měl podporu jak od Preisse a Živnostenské banky, tak i od jiných velkých průmyslníků, například Jana Antonína Baři nebo ředitele svazu cukrovarníků. Pragmatické hospodářské křídlo, nezatížené vládním angažmá, se již nebránilo integračním snahám ideologicky vyhraněných národoveckých sil. Naopak, byl to Preiss, který po své cestě do Německa zhodnotil, že národně autoritativní řád zapříčinil v Německu nebývalý rozmach, ze kterého by si mělo Československo vzít příklad.⁶³

⁵⁹ VYKOUPIĽ, Libor. *Jiří Stříbrný: portrét politika*. Brno, 2003. Masarykova univerzita. 201.

⁶⁰ Ibid. 202.

⁶¹ Ibid. 200.

⁶² MAŘICA, Jan. *Od Československé národní demokracie k Národnímu sjednocení*. Brno, 2018. Masarykova univerzita. 160.

⁶³ Ibid. 156-157.

Volební kampaň stála bezmála 3,9 milionů korun, z čehož 2,4 miliony vynaložil výbor průmyslníků, a přes milion věnoval Hodáč ze svého dispozičního fondu.⁶⁴ S kampaní pomohl dokonce i samotný Jan Bařa, když poslal svého agitačního experta, aby vedl kampaň postavenou na průzkumech a výpočtu pravděpodobností.⁶⁵ Strana tudíž disponovala jak vysokou peněžní sumou, tak i vrcholnou expertízou.

Vznik Národního sjednocení jako strany byl symbolicky vyhlášen na 28. října 1934 a s ním bylo představeno i nové heslo „Nic než národ!“ V praxi však Národní sjednocení fungovalo jako volební souručenství, čímž si strany zachovaly svou nezávislost, ovšem do voleb šly pod stejnou stranou se společným programem.⁶⁶ Ve vedení Národního sjednocení tudíž zasedl Kramář jako předseda společně se Stříbrným a Marešem jako svými místopředsedy. V konečné fázi konsolidace předsednictva bylo celkem zastoupeno 21 národních demokratů oproti 13 ligistům a 3 zástupcům Národní fronty.⁶⁷ Slučovací proces se dotkl jak mládežnických organizací, tak i odborových centrál Národní ligy a Národní demokracie. Mladé národní sjednocení se tak stalo daleko radikálnějším uskupením, než bývala Mladá generace národní demokracie. Organizace se například vyslovila proti „židovské rozpínavosti“ a pro zákaz německého rozhlasu.⁶⁸ Dalším fašizujícím prvkem byla již zmíněná Vlajka, která Národní sjednocení oficiálně podpořila díky její protihradní politice a faktu, že za něj nekandidovali židé.⁶⁹ Podporu Vlajky můžeme ovšem spíše přisoudit intelektuálně městkému charakteru organizace a jeho napojení na Františka Mareše, jelikož svým programem a militantním antisemitismem měla blíže spíše Národní obci fašistické. Národní sjednocení též stálo o voliče z živnostenského stavu, pro který zřídili Národní sjednocení živnostníků a obchodníků. Tato

⁶⁴ MAŘICA, Jan. *Od Československé národní demokracie k Národnímu sjednocení*. Brno, 2018. Masarykova univerzita. 189.

⁶⁵ Ibid. 182

⁶⁶ VYKOUPIĽ, Libor. *Jiří Stříbrný: portrét politika*. Brno, 2003. Masarykova univerzita. 201.

⁶⁷ MAŘICA, Jan. *Od Československé národní demokracie k Národnímu sjednocení*. Brno, 2018. Masarykova univerzita. 177.

⁶⁸ Ibid. 172.

⁶⁹ NAKONEČNÝ, Milan. *Vlajka: k historii a ideologii českého nacionalismu*. Zvolen, 2021. Sol Noctis, 63.

stavovská sekce měla zastoupení skrze svého předsedu, pražského hostinského Viléma Kneborta, který byl později zvolen do Národního Shromáždění.⁷⁰

Sloučení tří podobných, ale osobnostně odlišných sil však logicky znamenalo velké otřesy, a to obzvlášť v řadách národních demokratů, kteří vnímali Jiřího Stříbrného jako demagoga a vydavatele neslušných bulvárních novin. Zatímco Národní liga a Národní fronta nechaly o svém vstupu do Národního sjednocení hlasovat členy, Hodáčovo vedení i přes nevoli mnohých národních demokratů rozhodlo jednostranně.⁷¹ Zbývající umírnění představitelé Národní demokracie, jako například Josef Hudec, Milan Ivanka a Kamil Krofta stranu opustili právě až po deklarované konsolidaci národoveckého bloku.⁷² Pro Národní demokracii to byl již několikátý exodus členů. Nově utvrzená protihradní pozice vytlačila ze strany mnohé akademiky, mezi nimiž byli Jiří Hoetzel, Václav Hora, Jan Kapras, Antonín Matějček, Bohumil Němec, Václav Vojtíšek a Karel Weigner. Erich Kottas, bývalý zastánce Hodáče v Mladé generaci Národní demokracie, také odešel kvůli Stříbrnému.⁷³ Z vrcholné politiky byla vyřachována i stará garda Národní demokracie, zejména Antonín Hajna a Ladislav Novák, kteří byli z připravované kandidátky odsunuti, a to dokonce bez jejich vědomí.⁷⁴ Národnědemokratický senátor z Brna Vilém Votruba mezitím rezignoval na svou kandidaturu poté, co se zvažovalo podstoupení jeho mandátu bývalému fašistovi Františkovi Paulusovi z Národní ligy. Na své si nepřišli ani bývalí anti-Hodáčovci z Národní demokracie. Na nevolitelné místo byl odsunut kandidát vinohradské místní organizace národních demokratů, bývalé bašty Viktora Dyka. Z kandidátky byl pro svou vzpurnost odsunut i Adolf Dušek.⁷⁵ František Ježek se k opuštění strany neodhodlal, ovšem zasedl v jejím rámci do umírněné

⁷⁰ KÁRNÍK, Zdeněk. *České země v éře První republiky: Československo v krizi a v ohrožení (1930-1935)*. Praha, 2018. Libri. 317.

⁷¹ MAŘICA, Jan. *Od Československé národní demokracie k Národnímu sjednocení*. Brno, 2018. Masarykova univerzita. 176.

⁷² KÁRNÍK, Zdeněk. *České země v éře První republiky: Československo v krizi a v ohrožení (1930-1935)*. Praha, 2018. Libri. 284.

⁷³ MAŘICA, Jan. *Od Československé národní demokracie k Národnímu sjednocení*. Brno, 2018. Masarykova univerzita. 166.

⁷⁴ Ibid. 183

⁷⁵ Ibid. 184

opozice. Počítal s tím, že pokud by nová formace pohořela ve volbách, stal by se předním politikem Národní demokracie a tudíž i Kramářovým nástupcem.⁷⁶

4.3 Nic než národ! Ideologie a program Národního sjednocení

Formace Národního sjednocení byla výsledkem konvergence elitních konzervativních kruhů ve formě reakce vůči zavedenému liberálně demokratickému pořádku, který vnímali jako zkorumpovaný, nedůvěryhodný a prorostlý klientelismem vládnoucích stran. Ty se dle národovců spíše uchýlovaly k pouhému uspokojování partikulárních zájmů svých sponzorů a voličských skupin.⁷⁷ Národní sjednocení tudíž projevovalo autoritativní tendence zejména vůči levicovým uskupením, ať už komunistickým, socialistickým či liberálním. Formace také vehementně odmítala jakoukoliv spolupráci či zahraničně-politickou orientaci na Sovětský svaz. Za nejpřirozenějšího spojence pro Československo považovala Itálii a Polsko.⁷⁸ Vedoucí osobnosti Národního sjednocení nikdy nebyly přiznanými fašisty, ale starou gardou klasického nacionalismu, který byl v Československu té doby již pasé. K fašismu jako omlazující a energické ideologii, která se úspěšně uchytila napříč Evropou, měli silné sympatie, ale zároveň nebyli dostatečně odhodlaní se k němu přihlásit. Národní sjednocení například obdivovalo režimy v Německu i v Itálii, ale pouze pro jejich schopnost mobilizovat stát pro národní myšlenku.⁷⁹ Přesto byla nadále zohledňována demokratičnost a občanské svobody, jejichž udržení bylo považováno klíčové k úspěchu Československého státu. Problém viděli v nastavení systému a fungování demokracie, což navrhovali napravit jeho reformou, například zrušením vázaných kandidátních listin a přímou odpovědností zákonodárců.⁸⁰ Za zmínku také stojí Kramářův vztah s fašismem, který je dobrým příkladem této nejednoznačnosti. Kramář souzněl s nacionalistickou, antikomunistickou rétorikou fašistických hnutí meziválečné éry. Stejně jako mnozí z Národního sjednocení obdivoval Mussoliniho režim v Itálii. Vyzdvihoval

⁷⁶ MAŘICA, Jan. *Od Československé národní demokracie k Národnímu sjednocení*. Brno, 2018. Masarykova univerzita. 197

⁷⁷ RATAJ, Jan, DLOUHÝ, Miloš a HÁKA, Antonín. *Proti systému!: český radikální konzervativismus, fašismus a nacionální socialismus 20. a 21. století*. Praha, 2020. Auditorium. 48.

⁷⁸ CABADA, Ladislav a ŠANC, David. *Český stranický systém ve 20. století*. Plzeň, 2005. Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk. 75.

⁷⁹ HARNA, Josef, ed. *Politické programy Československé národní demokracie a Národního sjednocení 1918-1938*. Praha, 2017. Historický ústav, Edice politických programů. 172.

⁸⁰ *Ibid.* 174-175.

mohutnost probuzeného italského patriotismu a také korporativistický hospodářský model v Itálii.⁸¹ Kramář však nikdy neustoupil od demokratických ideálů, pevně věřil ve svobodnou soutěž ve volbách a tvrdě odmítal násilné převraty. Vzhledem k malé míře citu vůči sociální tématice se ve svých apelech spíš obracel na své věrné z řad podnikatelů a intelektuálů.⁸²

Na veřejné schůzi Národní demokracie František Hodáč připustil programovou blízkost Národní demokracie s fašismem, nicméně vzkázal, že strana nesejde ze své demokratické cesty. Ve své pozdější publikaci „Deset úkolů Národního sjednocení“ však můžeme i u Hodáče zaznamenat ideologický posun k fašismu. Program Národního sjednocení se zde tvrdě opírá do konceptu liberální demokracie, kterou vnímá jako slabou, starou a unavenou, brzdící rozvoj a akceschopnost mladších, dynamičtějších impulsů. Takováto „očistěná demokracie“ by spočívala v posílení exekutivy, oslabení plurality parlamentu a zřízení stavovského sněmu. Koncept individuálních práv a svobod měl nahradit princip kolektivní, který upřednostňuje jednotu.⁸³ Dle Hodáče vedla stranická roztržičnost k úpadku společnosti. Poukazoval na politickou jednotu Němců s odhodláním, že Češi jsou schopni toho samého. Národní sjednocení se prezentovalo jako alternativa, která bude proti neduhům způsobeným vládnoucími stranami postupovat akčně, pružně a s větším nasazením. Kultivovali volební zájmovou skupinu mezi státními zaměstnanci, jejichž zájmy se zapřísáhli hájit.⁸⁴ Stříbrný se předvídatelně zasadil o populističtější profilaci strany. Jeho tisk začal publikovat „Epištoly k voličům“, které nesly titulky: „Jak zaopatříme lidem práci a chléb?“, „Proč a jak osvobodíme stát a národ od kořistnického panství stran?“⁸⁵ Militantnější výstupy proti židům též pocházely z řad ligistů a frontyistů, nikoliv národních demokratů. Ti naopak odmítali stanovisko plamenného antisemitismu s obavou, že by se židé následně přiklonili k německým stranám.⁸⁶

⁸¹ LUSTIGOVÁ, Martina. *Karel Kramář: první československý premiér*. Praha, 2007. Vyšehrad. 269.

⁸² Ibid. 274.

⁸³ RATAJ, Jan, DLOUHÝ, Miloš a HÁKA, Antonín. *Proti systému!: český radikální konzervativismus, fašismus a nacionální socialismus 20. a 21. století*. Praha, 2020. Auditorium. 51.

⁸⁴ MAŘICA, Jan. *Od Československé národní demokracie k Národnímu sjednocení*. Brno, 2018. Masarykova univerzita. 163.

⁸⁵ VYKOUPILOV, Libor. *Jiří Stříbrný: portrét politika*. Brno, 2003. Masarykova univerzita. 203.

⁸⁶ MAŘICA, Jan. *Od Československé národní demokracie k Národnímu sjednocení*. Brno, 2018. Masarykova univerzita. 165.

Vraťme se ovšem zpět k deseti bodům Národního sjednocení z pera Františka Hodáče. Ačkoliv není program Národního sjednocení příliš vstřícný vůči národnostním menšinám, spolupráci a jejich inkluzi v republice rozhodně nevyklučuje. Spíše se zaměřuje na posílení postavení Čechoslováků, které bylo dle Hodáče v ohrožení. Vylučování češtiny z veřejných budov či podniků v místech, kde žily národnostní menšiny, považoval za nepřijatelné, a proto prosazoval opatření, která by posílila status Čechoslováků žijících v pohraničí. Národní sjednocení se silně stavilo proti německé autonomii a chtělo zrušit dosavadní samosprávné instituce, které operovaly v němčině (jmenovitě německou úřadovnu Všeobecného penzijního ústavu).⁸⁷ Vůči slovenské autonomii se však Národní sjednocení stavělo jinak. Podporovalo spolupráci nacionálních Čechů a Slováků a připouštělo možnost samosprávy ve školství, jazyce i náboženství, aby byl zajištěn rovnoměrný rozvoj Slovenské země.⁸⁸

V programu samozřejmě nechyběla hospodářská agenda, která zohledňovala typicky pravicový recept na krizi: podnikavost a osobní odpovědnost. Národní sjednocení například prosazovalo privatizaci státních lesů a statků, které by byly výnosnější v rukou pracovitých jednotlivců. Družstevnictví naopak považoval Hodáč jako nežádoucí jev, jelikož bylo zapletené do politiky dosavadních politických stran. Tvrdý pravicový přístup aplikovalo Národní sjednocení i vůči neúspěšným podnikatelům, jelikož ti v rámci své činnosti na sebe vzali celý risk a tudíž nebylo rolí státu jim pomáhat.⁸⁹ Překvapit nemusí ani bod o pevné měně, který ze zásady hájil zlatý standard a tvrdě se stavil proti devalvacii.⁹⁰ Místo toho se Národní sjednocení zaměřovalo na otevření nových trhů ve střední Evropě pro Československé zboží, a to podepsáním nových smluv s Maďarskem. Protekcionistická opatření Francie chtělo Národní sjednocení kompenzovat zvýšenou spoluprací s Itálií a jejím jihovýchodním obchodním blokem. Ambiciózní byly plány na rozvoj silniční sítě dle vzoru Německa a celkový rozvoj automobilismu a letecké dopravy. Zájmy zemědělské a průmyslové se měly skrze deregulaci narovnat tak, aby byla zvýšena zemědělská produkce a nadále se nezdražovaly ceny potravin.⁹¹

⁸⁷ HARNA, Josef, ed. *Politické programy Československé národní demokracie a Národního sjednocení 1918-1938*. Praha, 2017. Historický ústav, Edice politických programů. 174.

⁸⁸ Ibid. 172.

⁸⁹ Ibid. 177.

⁹⁰ Ibid. 180.

⁹¹ Ibid. 178.

K dosavadnímu státnímu hospodaření se Hodáč také stavil negativně a slíbil, že skrze zodpovědnější fiskální politiku nebude stát nadále odčerpávat půjčky z peněžních ústavů a tím se zpřístupní lepší úvěr pro občany. Jedou odchylkou od Hodáčova „laissez-faire“ přístupu je pomoc nezaměstnaným. Těm chtěli například věnovat do péče již zmíněné státní statky. Rovněž slíbili snížit důchodový věk, aby se uvolnilo více pracovních míst, a navrhovali zřízení nových programů veřejné práce.⁹²

Ideologický charakter Národního sjednocení je dodnes předmětem debaty mezi akademiky a ze zdrojů, které máme, se dodnes nevynořil jednotný konsensus. Tak či onak, strana nepochybně měla antisystémový charakter. Její složení bylo bezesporu radikálně národovecké, ale k revolučně fašistické ideologii se Národní sjednocení rozhodně nepřihlásilo. Nebyla stejného charakteru jako masová fašistická hnutí s vlastními paramilitantními strukturami a nepropagovala teritoriální expansionismus či vůdcovský kult. Ačkoliv se vyznačovalo jistou mírou kosmetického populismu vneseného ligisty, Národní sjednocení dále trvalo na klasických pravicových stanoviskách, přejatých z Národní demokracie. Ačkoliv nový subjekt disponoval značnými fašizujícími tendencemi, které se projevovaly hlavně v řadách mladých radikálních členů, stará vládnoucí garnitura, propojená s velkopřumyslem, tyto členy de facto pouze využívala k nabrání podpory a energie do voleb. Napříč názorovým spektrem v rámci Národního sjednocení totiž panovala obecná shoda na antikomunismu, opozici vůči Masarykově Hradu, Benešově zahraniční politice a nutnosti zbavit republiku přebujelého stranictví ve prospěch národní jednoty.

5 Národní obec fašistická

5.1 Cesta fašistů do parlamentu: historie Národní obce fašistické

Pro dějinný kontext fašistického hnutí v Evropě bylo meziválečné Československo v podstatě nevýznamné. Na rozdíl od Německa, Maďarska a Itálie se Československu po první světové válce podařilo zrealizovat svůj národní zájem a dosáhnout teritoriálního vrcholu. Jelikož bylo

⁹² HARNA, Josef, ed. *Politické programy Československé národní demokracie a Národního sjednocení 1918-1938*. Praha, 2017. Historický ústav, Edice politických programů. 179.

Československo neokleštěným a nepotupeným státem, iredentistické a krajně nacionalistické nálady nenacházely úrodnou půdu.⁹³ Přestože byl fašismus ve své čisté nemaskované podobě jen marginálním jevem, jeho vývoj, mutace a konečná konsolidace do jedné politické strany, která získala parlamentní zastoupení, je spletitá a pozoruhodná. První známou fašistickou organizací v Československu byl Klub Červenobílých, který se zaměřoval na obrannou politiku národního státu před vnitřním rozložením pod vlivem Němců a Židů. Tento druh národovectví, který nesl znaky panslavismu a antikomunismu, byl tehdy blízký Národní demokracii, pod jejíž patronací toto uskupení vznikalo. Vlastní mu byla i skepse z takzvané „diktatury stran“ a přebujelého partajnictví, které oslabovalo národ.⁹⁴ U zrodu klubu v roce 1922 stál pozdější vůdce Národní fronty František Mareš společně s budoucím poslancem NOF Jiřím Branžovským.⁹⁵ Průběžně s Červenobílými vznikly dvě další organizace: protofašistické Národní hnutí, v jejímž čele byli národnědemokratičtí poslanci Viktor Dyk a Jaromír Špaček, a živnostenský spolek na Hanácku zvaný Fašisté, který publikoval významné fašistické noviny pod názvem „Hanácká republika“.⁹⁶ Svou podporu tyto organizace čerpaly primárně buď mezi moravskými rolníky a řemeslníky (převážně z Hané), nebo pražskými intelektuály z řad právníků, podnikatelů a živnostníků.⁹⁷

V roce 1924 bylo zformováno společné ústředí, zahrnující všechny tři organizace, které o rok později čítaly dohromady na 20 tisíc členů. Snahy o kompletní integraci vyvrcholily rokem 1926, kdy se spojily do Národní obce fašistické. S ní se jim podařilo založit ještě vlastní polovojskovou organizaci Omladina a Fašistické studentské sdružení. Ji v té době se zástupci NOF stýkají s Radolou Gajdou, který tehdy stále sloužil jako divizní generál v Československé armádě, kvůli čemuž přistupoval k jakémukoliv hlubšímu politickému angažmá velmi zdrženlivě.⁹⁸ K fašistům se také přidala většina členů odštěpenecké konzervativní frakce Republikánské strany. Vedl ji bývalý ministr zemědělství, Karel Prášek, který byl od agrárníků

⁹³ RATAJ, Jan, DLOUHÝ, Miloš a HÁKA, Antonín. *Proti systému!: český radikální konzervativismus, fašismus a nacionální socialismus 20. a 21. století*. Praha, 2020. Auditorium. 39.

⁹⁴ NAKONEČNÝ, Milan. *Český fašismus*. Praha, 2006. Vodnář. 41-42.

⁹⁵ Ibid. 45

⁹⁶ CABADA, Ladislav a ŠANC, David. *Český stranický systém ve 20. století*. Plzeň, 2005. Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk. 78.

⁹⁷ NAKONEČNÝ, Milan. *Český fašismus*. Praha, 2006. Vodnář. 46.

⁹⁸ Ibid. 55-56.

vyobcován za obvinění z korupce. Do roku 1925 fungovala jako Československá strana agrární a konzervativní, ale ve volbách toho roku neuspěla a nedosáhla na jediný mandát.⁹⁹ NOF tudíž vzniká jako volné uskupení různorodých národoveckých organizací, kterým ovšem stále chyběla vůdčí osobnost. Radolovi Gajdovi se po jeho vyloučení z armády uvolnila příležitost pro politické angažmá. Velká část obyvatelstva spatřovala v Gajdovi hrdinu Ruských legií i mučedníka politických intrik. Proto fašističtí předáci v prosinci 1926 Gajdu přijali do svých řad a obratem jej učinili svým Vůdcem.¹⁰⁰

Po svém založení nabrala NOF odhadem až 200 tisíc příznivců, které často lákal kult osobnosti Radoly Gajdy. Ten na stranických zasedáních chodil ve své legionářské uniformě, posázené vznešenými medailemi.¹⁰¹ Za Gajdou též stála odštěpenecká organizace jinak prohradní Československé obce legionářské, Nezávislá jednota čs. legionářů. Ta se zaslouhovala o fašistickou agitaci v armádě.¹⁰² Vyvrcholením popularity NOF byl srpnový sjezd roku 1927 v Mladé Boleslavi, kde zorganizovali průvod 1600 fašistů, vedený Gajdou a dvěma dalšími legionářskými generály. Shromáždění se následně zúčastnilo až 3000 osob. K této manifestaci se váže i fakt, že tehdy měla NOF zdaleka své nejsilnější vedení, zahrnující jak moravského poslance Špačka, tak průmyslníka a mecenáše Josefa Bartoně-Dobenína. Mezi silné předáky fašistického direktoria patřil také František Paulus i katolický žurnalista Jan Scheinost.¹⁰³ Brzy po Mladoboleslavském sjezdu však fašisté narazili na první problémy. Členové Omladiny například páchali mnohé násilné akty, zaměřené především proti komunistům. S těmi se fašisté dostávali do pouličních bojů prakticky neustále. Vážná byla Sázavská aféra, která měla za úkol ukrást spisy ministerského rady J. Vorla, týkající se Gajdova případu. Operace byla údajně naplánovaná Jiřím Branžovským a přímo komicky selhala, což vedlo ke dvouměsíčnímu žaláři pro Gajdu. Své usvědčení nesl velmi těžce, po odchodu ze soudní síně dokonce plakal. Po vynesení rozsudku také následoval zákaz fašistické Omladiny.¹⁰⁴

⁹⁹ ŠULCOVÁ, Štěpánka. *Národní obec fašistická v politickém systému První republiky*. Praha, 2012. Diplomová práce, Univerzita Karlova. 26.

¹⁰⁰ NAKONEČNÝ, Milan. *Český fašismus*. Praha, 2006. Vodnář. 56.

¹⁰¹ Ibid. 70.

¹⁰² Ibid. 57.

¹⁰³ Ibid. 76-78

¹⁰⁴ Ibid. 71-73.

V tento moment také dochází k rozkmitření fašistů s národnědemokratickou garniturou. Do té doby se totiž více než polovina členů NOF řadí mezi příznivce Národní demokracie. K rozkmitření vedly nejen rozdíly názorové, ale i obavy Národní demokracie, že jim NOF přeroste přes hlavu.¹⁰⁵ Fašisté na rozdíl od nich komunikovali své postoje lidovějším a srozumitelnějším jazykem.¹⁰⁶ Politicky i finančně se tudíž začali osamostatňovat od Národní demokracie a s postupným posilováním podpory na venkově naopak získávají větší závaznost na Republikánskou stranu. V obecních volbách roku 1927 NOF dokonce doporučila volit agrární kandidáty. Jen v Čechách byly více než dvě třetiny členů NOF zemědělci. Fašisté nejvíce bodovali u sedláků postižených ekonomickou krizí v třicátých letech. Jelikož byli svou živností nezávislí na zaměstnavateli, farmáři mívali tu výhodu, že je za členství v NOF nemohl nikdo vyhodit.¹⁰⁷ Velmi silní byli fašisté v Jižních Čechách, kde se k nim hlásilo na 35 starostů z celkového počtu 67. Největším městem pod starostou z NOF byl Týn nad Vltavou.¹⁰⁸ Veřejnou agitaci za NOF mezitím zajišťoval oficiální tiskový orgán, Národní republika.¹⁰⁹

V NOF se brzy rozproudila debata, zdali je správné otevřeně vstoupit do politické arény, či zůstat hnutím, které nadále stojí proti stranictví a nepodílí se na demokratickém systému. O násilném převratu Gajda aktivně uvažoval a dokonce plánoval zapojit do něj bělogvardějské emigranty z Ruska a Ukrajiny, sídlící v Praze. Přes své konexe chtěl zorganizovat na 6800 mužů do bojových jednotek.¹¹⁰ V roce 1929 byly ovšem vyhlášeny předčasné volby, čímž se před NOF zjevila první velká příležitost. Souběžně s Gajdovým vyobcováním z armády byl z Národně socialistické strany a vysoké politiky vyřazen Jiří Stříbrný. Oba muži, v minulosti úspěšní a zasloužilí, nyní zhrzení štvanci bojující se systémem, byli tudíž logickými spojenci. Koneckonců, Stříbrného demise na post ministra obrany z velké části souvisela s Gajdovou aférou.¹¹¹ Po krátkých námluvách se Stříbrným a ještě s bývalým diplomatem Karlem Perglerem se zformovala nová strana: Liga proti vázaným kandidátkám. Její zvláštní název

¹⁰⁵ ŠULCOVÁ, Štěpánka. *Národní obec fašistická v politickém systému První republiky*. Praha, 2012. Diplomová práce, Univerzita Karlova. 23.

¹⁰⁶ NAKONEČNÝ, Milan. *Český fašismus*. Praha, 2006. Vodnář. 60

¹⁰⁷ Ibid. 111-113

¹⁰⁸ Ibid. 117.

¹⁰⁹ Ibid. 64.

¹¹⁰ Ibid. 94.

¹¹¹ PÍŠA, Rudolf, *Věstník Muzea cenných papírů* 1/2015

odkazoval k jejímu hlavnímu slibu, a to volební reformě, která by zbavila politické strany přímé kontroly nad mandáty svých poslanců.¹¹² Do Ligy se též přidala další drobná uskupení: Svaz nájemníků, Strana domkářů, malorolníků a hospodářských jednot, Družina válečných poškozců, Jednota čs. domova, Unie odborových organizací a Odborové sdružení hudebníků. Spolupráce se Stříbrného Radikální stranou slovanských socialistů však byla od začátku do konce obtížná. Oba muži se vzájemně snažili přebírat jeden druhému příznivce a ve výsledku spolu více soutěžili, než aby spolupracovali na kampani. Stříbrný též z nutnosti financoval tisk fašistického časopisu „Říšská stráž“, čímž nadbíhal fašistům na úkor svých socialistů. Celkový výdaj za kampaň se pohyboval kolem milionu korun, ovšem volební výsledek byl nanejvýš žalostný. S necelými 72 tisíci voliči dostala Liga necelé procento všech odevzdaných hlasů a do sněmovny se těsně dostala pouze vedoucí trojice Stříbrný-Gajda-Pergler.¹¹³

Je tudíž nepřekvapivé, že se Liga krátce po volbách rozpadla. Pro fašisty byl výsledek voleb skromnější než očekávali, a ukázal, že jejich sympatizanti jsou spíše rozprostřeni mezi jinými stranami. Gajda se stal hospitantem v poslaneckém klubu Hlinkových Ľudáků, než se musel vzdát svého mandátu v roce 1931, když nastupoval do pankrácké věznice kvůli již zmíněné Sázavské aféře.¹¹⁴ Největší existenční krize NOF ovšem přišla, když se v roce 1933 fašisté z Brna pokusili pod velením armádního nadporučíka Ladislava Kobsinka o státní převrat. Neúspěšný útok na kasárny v Židenicích se stal pro fašisty dosud nejproblematičtější kauzou, neboť je jednou provždy delegitimoval v očích veřejnosti. Gajda byl znovu předvolán před soud, kde popíral, že by o akci věděl. Advokáta mu dělal Jiří Branžovský, kterému se podařilo zprostit Gajdu viny.¹¹⁵ Jeden ze soudců, Rudolf Dominik, během procesu pojal ke Gajdovi natolik sympatií, že vystoupil ze Sociální demokracie a přidal se k fašistům, za které měl být o dva roky později zvolen do parlamentu.¹¹⁶ Prokuratuře se ovšem podařilo po odvolání na Nejvyšší soud zajistit pro Gajdu šest měsíců těžkého žaláře.¹¹⁷ I přes trable se zákonem se NOF před plánovanými volbami na rok 1935 rozhlížela po novém spojenci, a tím se na nějakou dobu

¹¹² NAKONEČNÝ, Milan. *Český fašismus*. Praha, 2006. Vodnář. 97.

¹¹³ PÍŠA, Rudolf, *Věstník Muzea cenných papírů* 1/2015

¹¹⁴ NAKONEČNÝ, Milan. *Český fašismus*. Praha, 2006. Vodnář. 99.

¹¹⁵ *Ibid.* 127

¹¹⁶ *Ibid.* 132

¹¹⁷ *Ibid.* 133

stala Národní fronta. Gajda se však s Duškem a Marešem nepohodl, jelikož mu nechtěli přiznat vůdčí pozici, což vedlo k následnému vystoupení NOF z fronty.¹¹⁸ Nakonec se vedení NOF rozhodlo, že půjdou samostatně do voleb jako strana, a to i přes rostoucí odliv členů a funkcionářů.

5.2 Vůdcovský princip a jeho následovníci: Boj Radoly Gajdy o konsolidaci NOF

Před Gajdovým nástupem neměli fašisté známou osobnost, která by se výrazně zasloužila o stát. Disponovali pouze sedmičlenným direktoriem regionálních předáků. S Gajdovým nástupem do čela fašistů byl zaveden nezpochybnitelný vůdcovský princip, který NOF provázel po celou její existenci. Noví členové obce museli například slibovat poslušnost rozkazům vůdce a mlčet, když jim tak bude nařizeno. Interní organizace byla polovojenská a tudíž i autoritářská. Ideologické odchylky se často trestaly okamžitým vyloučením. Centrem rozhodování ve straně bylo již zmíněné direktorium, které se členilo do stavovských syndikátů dle Italského korporativistického modelu.¹¹⁹ Gajdův vůdcovský styl ovšem nejednou budil rozpaky mezi členy i představiteli hnutí, které i v době svého rozmachu nebylo stabilním subjektem.¹²⁰ Ani samotné Gajdovo zvolení do čela fašistů se neobešlo bez vlastních problémů. Opozice se zformovala kolem bývalého národně demokratického poslance Cyrila Svozila, který protestoval vůči adoptovanému vůdcovskému principu. Jeho následné vyloučení v roce 1928 vedlo k formaci odštěpenecké organizace Svozilova křídla, Národního tábora fašistického. V témže roce vystoupil z NOF redaktor fašistických novin Junácká stráž, Václav Stulík, který následně založil Svaz slovanských fašistů.¹²¹ Po roce 1929 odchází z NOF přední funkcionář František Paulus, a to společně s chrudimským lékařem Františkem Novotným. Oba později dostali místo na kandidátkách Národního sjednocení.¹²² Spolupráce s Jiřím Stříbrným také vedla ke ztrátě předsedy české zemské organizace. K dalšímu růstu organizace došlo až počátkem třicátých let, kdy se formovaly nové studentské i ženské organizace fašistů, což však

¹¹⁸ NAKONEČNÝ, Milan. *Český fašismus*. Praha, 2006. Vodnář. 136-137.

¹¹⁹ CABADA, Ladislav a ŠANC, David. *Český stranický systém ve 20. století*. Plzeň, 2005. Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk. 82.

¹²⁰ ŠULCOVÁ, Štěpánka. *Národní obec fašistická v politickém systému První republiky*. Praha, 2012.

Diplomová práce, Univerzita Karlova. 21.

¹²¹ Ibid. 22

¹²² NAKONEČNÝ, Milan. *Český fašismus*. Praha, 2006. Vodnář. 149

zmařil pozdější debakl v Židenicích, po kterém následoval exodus až třetiny všech členů. I Gajdova vůdcovská role byla zpochybněna, uvažovalo se dokonce i o změně názvu, který by zakryl pošramocenou fašistickou značku.¹²³ I proto se usilovalo o spojení s Národní frontou, do jejíchž řad se mnozí fašisté po neúspěšném jednání přidali.¹²⁴ Na případu ligy i fronty tudíž můžeme vidět, jak NOF nepřímou zásobovala tyto subjekty svými přeběhlíky, kteří se následně angažovali v řadách Národního sjednocení.

Ačkoliv NOF nabírala i ztrácela členy v různých fázích své existence, jedinou konstantou zůstával její lídr: Radola Gajda. Ten byl ze své podstaty navenek příznivou vůdcovskou figurou, a to přesto, že nebyl čistě českého původu. Jeho otec byl s největší pravděpodobností Moravský Němec a jeho matka byla z Černé Hory. Jeho služba vlasti v řadách Československých legií a následná vojenská vítězství, kterých dosáhl ve své kampani na Sibíři, dodávaly jeho osobě skoro mýtický status. Na začátku dvacátých let se stal symbolem legionáře a vojevůdce. Po jeho vyloučení z armády byla tato reputace sice pošramocena, ale zdaleka neztratila apel vůči masám. Reálným problémem pro Gajdu a jeho schopnost působit v politice byly letité a hromadící se soudní spory. Ty začaly už v roce 1927, kdy Gajda zažaloval dva svědky ze své minulé aféry za pomluvu jeho osoby. Jelikož ho soud v této kauze již očistil (usvědčen byl na přání Masaryka teprve vojenským tribunálem), spor vyhrál, a to motivovalo vládu a prohradní politiky Gajdu perzekuovat více. Na bázi pravděpodobně fabrikovaných důkazů byl v roce 1928 usvědčen ze špionáže pro Sovětský svaz, a to opět vojenským soudem. Dále byl znovu zažalován za falešné výroky a ovlivňování veřejného mínění, jelikož před vydáním rozsudku veřejně obhajoval svou nevinu v médiích. Pozoruhodné je, že byl též zažalován za pokus o fašistický převrat, ačkoliv by toto obvinění bylo v rozporu s domnělou špionáží pro komunistický režim v Rusku. I přesto, že vojenský soud akceptoval již soudně zdiskreditovanou výpověď svědků, které Gajda úspěšně zažaloval za pomluvu, nebyl z tohoto posledního obvinění usvědčen.¹²⁵

¹²³ ŠULCOVÁ, Štěpánka. *Národní obec fašistická v politickém systému První republiky*. Praha, 2012. Diplomová práce, Univerzita Karlova. 25.

¹²⁴ Ibid. 26.

¹²⁵ KELLY, David. *The would-be Führer: General Radola Gajda of Czechoslovakia*. 1999. *The Journal of Slavic Military Studies*, 12:3. 163-169.

Gajdova již tak pošramocená pověst dostala fatální zásah poté, co členové NOF začali páchat výtržnosti, pouliční násilí a diletantské protistátní akce, jako byla Sázavská a Židenická aféra. Obě aféry pochopitelně vedly k dalším letitým sporům, kvůli kterým si musel Gajda odpykávat vězeňské tresty. Není tudíž divu, že časová a finanční zátěž vleklých soudních sporů, spojená s osobní psychickou vyčerpáním z neustálé perzekuce, musela Gajdu limitovat v jeho schopnosti vést politické hnutí. Stranu samotnou též zatěžovaly aféry, které vedly k zákazu mnohých jejích organizací a tiskovin. V neposlední řadě hrála roli infiltrace státními informátory, kteří nadále komplikovali a sabotovali vnitrostranickou organizaci NOF.¹²⁶ Fašisté se neustále potkávali s dilematem silného, ale zároveň indisponovaného vůdce. Gajda byl ideální tváří pro fašistické hnutí, byl známý, adorovaný a ztělesňoval ideál statečného vojáka, zhrzeného zkorumpovanou demokratickou garniturou. V řadách fašistů nebyl zdaleka jediný člen, který by mohl Gajdu v tomto nahradit. Ovšem převeliká závislost na osobě tohoto vůdce, který se prakticky celou dobu fungování NOF musel zabývat buď soudními přelíčeními nebo sedět v žaláři, se fašistům vymstila. Navíc i přes svou autoritativní pozici se nepodařilo Gajdovi zjednat pořádek a sjednotit fašisty pod své vedení. Místo toho NOF neustále ztrácela členy, kteří buď fašistické hnutí dále rozštěpovali, nebo přestoupili do jiných subjektů. Anis nimi se Gajdovi nepodařilo vyjednávat. Rozpad spolupráce s Národní ligou i Národní frontou svědčí o neschopnosti Gajdy dodržovat sliby vůči svým partnerům. Vztah s Národním sjednocením byl též velmi záporný, což vedlo k veřejným konfrontacím. Ve Fašistických listech bylo Národní sjednocení identifikováno jako záškodnické, pomlouvačné a neautentické, což potvrzuje míru zášti, kterou fašisté chovali vůči svému konkurentovi.¹²⁷

5.3 Blaho vlasti budiž nejvyšším zákonem! Ideologie a program NOF

Jak již bylo zmíněno, fašistické principy se v mnohém podobaly stanoviskům tehdejší Národní demokracie, jmenovitě silný antikomunistický sentiment, který může být též přičítán vedoucí roli legionářských důstojníků kolem Gajdy. Přesto byli fašisté odlišní hlavně svým anti-systémovým postojem a častou násilností svých aktivit, zatímco Národní demokracie tehdy

¹²⁶ KELLY, David. *The would-be Führer: General Radola Gajda of Czechoslovakia*. 1999. *The Journal of Slavic Military Studies*, 12:3. 170-171.

¹²⁷ ŠULCOVÁ, Štěpánka. *Národní obec fašistická v politickém systému První republiky*. Praha, 2012. Diplomová práce, Univerzita Karlova. 43.

stále tlačila na státotvorný přístup a vládní angažmá. Od svého založení měla NOF klíčové charakteristiky typického fašistického hnutí, jelikož se skládala z rozličných uskupení, závislých na několika společných pilířích. Krom vůdcovského principu centrovaného kolem Gajdovy osoby byla obec zaměřena hlavně na budování silného národního státu, který se vymezuje proti cizineckým a vetřeleckým vlivům, a to obzvláště národnostním menšinám v Československu.¹²⁸ Gajda spolu s Janem Karlíkem v knize „Válka a my“ píše, že k revitalizaci státu je nutná i revitalizovaná armáda dle pruského vzoru. Její dosavadní pasivita a byrokratizace srážela dle Gajdy šance národa na další růst, a to i ten teritoriální. Proto se vyslovuje pro budoucí vojenský zábor do německého a rakouského území, jmenovitě do Horní a Dolní Lužice a do Dolních Rakous na sever od Dunaje.¹²⁹ Program pro volby v roce 1935 se vymezoval proti příslušníkům národnostních menšin (Němci a Maďaři), kteří nebyli spokojeni se svým postavením v Československu, a prosazoval proto jejich deportaci. Nadále měli též být z Československé armády vyloučeni všichni příslušníci těchto menšin. Nechyběla ani antisemitská opatření, jako například vyloučení všech Židů z veřejných orgánů.¹³⁰ Fašisté též volali po bojkotu židovských obchodů.¹³¹

Právě tím, že se fašisté rozhodli v roce 1935 kandidovat, se rozplynula původní idea NOF jako nadstranického hnutí, které své cíle naplňuje mimoparlamentními aktivitami, často se pohybujícími na hranici ilegality. Částečně šlo o snahu hnutí legitimizovat se v očích veřejnosti po fiasku v Židenicích a ukázat, že je schopné se angažovat v mezích zákona. Kampaň fašistů byla ovšem stále silně postavena na antisystémové rétorice. NOF svůj populistický náboj propagovala v letáčích, kde slíbila zúčtování se stávajícími partajemi a zavedení pořádku ve vlasti. Strana prohlašovala tvrdý postih korupce a navrácení ukradeného majetku do rukou národa.¹³² NOF se silně vymezovala proti domnělému zaprodání českého národa cizím

¹²⁸ BENEDIKT, Jan. *Vývoj českého fašismu za První republiky*. 2018. Diplomová práce, Západočeská univerzita v Plzni. 25.

¹²⁹ KELLY, David. *The would-be Führer: General Radola Gajda of Czechoslovakia*. 1999. *The Journal of Slavic Military Studies*, 12:3. 169.

¹³⁰ ŠULCOVÁ, Štěpánka. *Národní obec fašistická v politickém systému První republiky*. Praha, 2012. Diplomová práce, Univerzita Karlova. 41.

¹³¹ *Ibid.* 44

¹³² *Ibid.* 39.

mocnostem, čímž kritizovala zahraniční politiku Edvarda Beneše.¹³³ Také si lze všimnout toho, jak fašisté přizpůsobili svou rétoriku nespokojenosti obyvatelstva s ekonomickou situací. Svým korporativistickým a stavovským programem chtěla oslovit antikapitalisticky naladěnou část veřejnosti. Alternativou k volnému trhu měl být státní dirigismus, který měl zprostředkovat sociální smír a kompromis mezi různými společenskými třídami, zastoupenými v zákonodárném sboru skrze delegáty jednotlivých profesních stavů.¹³⁴ Krom stavovské reprezentace dbali fašisté i na emancipaci Slováků ve státě. Součástí programu byla i autonomie pro Slovensko jakožto požadavek slovenských fašistů a jejich mluvčího Jana Iváka.¹³⁵ Ivák jako vůdce slovenských fašistů obecně prosazoval spolupráci s Hlinkovou ľudovou stranou, do které po rozpadu druhé Československé republiky i vstoupil.

Program NOF měl i třídní rozměr, jelikož strana vedla populistickou notu namířenou proti všem u moci, od politických stran po bohaté, a obviňovali je z okrádání běžných lidí.¹³⁶ Proto byl program obce namířen tak, aby silně podpořil lid z dolních vrstev, například zrušením spotřební daně a bezplatné vzdělání pro děti z chudších rodin.¹³⁷ Zaopatření každého stavu a sociální spravedlnost byl jedním ze základních deklarovaných cílů fašistického hnutí již od jeho založení. Se sliby stabilního zaměstnání a férových platů se tudíž fašisté tolik nevymykali od základního apelu Sociální demokracie.¹³⁸ Do této rétoriky ovšem fašisté vmísili i národnostní element svými tvrzeními, že Němci vlastní nadměrnou část průmyslu v republice, který neodpovídal poměru jejich zastoupení v populaci. Situaci mínili řešit principem „Svůj k svému,“ tedy že Češi by měli primárně konzumovat výrobky svých soukmenovců. Celkem NOF svůj program v reakci na hospodářskou krizi neměnili, ale usměrnili jej více revolučně-sociálním směrem a slibovali reformu penzijního a zdravotního systému.¹³⁹

¹³³ ŠULCOVÁ, Štěpánka. *Národní obec fašistická v politickém systému První republiky*. Praha, 2012. Diplomová práce, Univerzita Karlova. 55

¹³⁴ ŠEBEK, Jaroslav. *Za Boha, národ, pořádek*. Praha, 2016. Academia. 137.

¹³⁵ Ibid. 142

¹³⁶ ŠULCOVÁ, Štěpánka. *Národní obec fašistická v politickém systému První republiky*. Praha, 2012. Diplomová práce, Univerzita Karlova. 36.

¹³⁷ Ibid. 37.

¹³⁸ Říšská stráž, 1927, roč. I., č. 8, tit. str.

¹³⁹ ŠULCOVÁ, Štěpánka. *Národní obec fašistická v politickém systému První republiky*. Praha, 2012. Diplomová práce, Univerzita Karlova. 41.

Zatímco průnik mezi dělníky jim blokovalo dominantní postavení komunistů, na venkově byla příležitost větší. Právě tam byla hospodářská krize nejtvrdší. Odklon mnohých voličů od Republikánů tudíž přímo zvýhodňoval NOF.¹⁴⁰ Dle Gajdy patřila půda těm, kdo ji obdělávají, což bylo vlastně převzaté stanovisko od agrárníků.¹⁴¹ Již na počátku existence NOF vznikly přidružené organizace Selská stráž a Fašistická zemědělská akce.¹⁴² Není tudíž divu, že v roce 1932 pocházelo 954 stranických funkcionářů NOF ze zemědělské sféry, a to z celkového počtu 1662.¹⁴³ Komunisté nebyli svým radikálním proletářským marxismem a silnými anti-konzervativními postoji schopni oslovit venkovské masy. Drobní a střední sedláci si zakládali na soukromém vlastnictví a s se fašisty nemuseli bát nucené kolektivizace. Ačkoliv nebyl odliv agrárních a lidoveckých voličů takový, aby ohrozil dominantní pozici těchto stran, byl dostatečný pro zastoupení fašistů v parlamentu.¹⁴⁴ Gajda si toho byl vědom, a proto osobně vedl kampaň namířenou na venkov a ve své ruské uniformě besedoval s místními obyvateli. Přiblížením se obyčejným lidem a zjevnou autenticitou získal sympatie mnohých venkovských obyvatel.¹⁴⁵

Za zmínku též stojí klerikální rozměr fašistické ideologie v Čechách, který býval vzhledem k apelu na venkov regulérně akcentován. Gajda se například zavázal plzeňskému arciděkanovi Antonínu Havelkovi, že NOF bude vždy hájit křesťansko-katolickou kulturu v Čechách.¹⁴⁶ Mezi členy NOF byl i pozdější probošt litoměřické kapituly Eduard Oliva, který vedle praporů svatováclavských orlic promlouval na shromážděních obce.¹⁴⁷ Za tvář českého klerikálního fašismu můžeme bez pochyb považovat tajemníka NOF mezi lety 1927-1929 Jana Scheinosta. Jeho fašismus se zakládal na pohrdání „presbyteriánskou demokracií“ prezidenta Masaryka. Fakt, že lidé, kteří nebyli produktivní a nezasadili se o národní rozvoj, měli u voleb stejný podíl na rozhodování jako odborní a úspěšní občané, považoval za symptom úpadku a opovrhování

¹⁴⁰ ŠULCOVÁ, Štěpánka. *Národní obec fašistická v politickém systému První republiky*. Praha, 2012. Diplomová práce, Univerzita Karlova. 26.

¹⁴¹ Ibid. 34.

¹⁴² Ibid. 19.

¹⁴³ Ibid. 31

¹⁴⁴ Ibid. 27.

¹⁴⁵ Ibid. 44.

¹⁴⁶ Ibid. 55

¹⁴⁷ RATAJ, Jan, DLOUHÝ, Miloš a HÁKA, Antonín. *Proti systému!: český radikální konzervativismus, fašismus a nacionální socialismus 20. a 21. století*. Praha, 2020. Auditorium. 41.

přirozeným řádem.¹⁴⁸ Katolická tradice byla naopak klíčem k upevnění řádu a přirozené mezilidské hierarchie. Na rozdíl od sekulární republiky, která vytěsňovala náboženství z veřejného prostoru, byl Scheinostův fašismus založen na antiliberálním a teokratickém směru, chránícím tradiční hodnoty.¹⁴⁹ Fascinace latinským světem a fašistickou Itálií přiměla Scheinosta angažovat se v NOF a následně do ní vsouval své klerikální přesvědčení. Díky němu se například sjezdy NOF konaly na den Sv. Václava. V časopisech „Stěžeň“, „Rozmach“ a „Říšská stráž“ šířil základní teze fašismu provázané s náboženským zapálením.¹⁵⁰ Po volbách 1929 Scheinost z NOF odchází a nadále se angažuje v Lidové straně, jejímž byl členem před i za svého angažmá ve fašistickém hnutí.¹⁵¹ Svou kariéru tím naopak posunul vpřed, jelikož se stal redaktorem ústředních novin strany, Lidových listů, a nadále se podílel na fašizaci ČSL.¹⁵²

6 Volební výsledky Národního sjednocení a Národní obce fašistické ve volbách 1935

Z kvalitativní analýzy historie, organizace a programu obou politických subjektů můžeme celkově usoudit, že i přes své mnohé podobnosti se Národní sjednocení a NOF profilyvaly dost odlišně na to, aby tomu odpovídal i volební výsledek. K tomu, abychom byli schopni podložit tvrzení rozdílnosti voličů obou subjektů, je však potřeba více než dosavadní poznatky z literatury. Jelikož se zabýváme volebními daty z dob první republiky, neexistuje stejná možnost identifikovat voliče těchto obou stran skrze průzkumy veřejného mínění tak, jako to lze dnes. Proto je nutné pracovat s daty, která máme, a vycházet z nich. Statistiky Československých úřadů nabízí přesný soupis volebních výsledků jak ve volebních obvodech, tak v soudních okresech. Těm se v rámci výzkumu lze věnovat, jelikož geografické rozložení voličů může být subjektem rozboru, který nám odhalí mnohé o jejich identitě. Z výsledků ve volebních krajích lze s přehledem zjistit, jakou podporu subjekty měly v regionech po celé republice, a můžeme porovnat výsledky s popisem jejich podpory v literatuře. Ovšem

¹⁴⁸ ŠEBEK, Jaroslav. *Za Boha, národ, pořádek*. Praha, 2016. Academia. 128.

¹⁴⁹ Ibid. 129.

¹⁵⁰ Ibid. 133-134.

¹⁵¹ ŠEBEK, Jaroslav. *Za Boha, národ, pořádek*. Praha, 2016. Academia. 139

¹⁵² RATAJ, Jan, DLOUHÝ, Miloš a HÁKA, Antonín. *Proti systému!: český radikální konzervativismus, fašismus a nacionální socialismus 20. a 21. století*. Praha, 2020. Auditorium. 42.

k důkladnějšímu zjištění voličských profilů je třeba zkoumaný vzorek zmenšit na nejrelevantnější soudní okresy. To je ze dvou důvodů: relativně nízká celorepubliková podpora obou stran, jakožto i faktor německého obyvatelstva, kvůli kterému je podpora všech českých stran v pohraničí nízká. Z toho důvodu je nutné identifikovat tzv. volební jádro obou stran. To lze vytyčit sečtením okresů, ve kterých strany dosáhly nejvyšší procentuální míry podpory a zároveň zde získaly polovinu celkového počtu svých hlasů.¹⁵³ Zvýraznění těchto okresů nám odhaluje přesnější demografické rozložení voličů a zároveň nám slouží jako ideální výzkumný vzorek, ze kterého lze vytáhnout užitečné informace o celkových voličských náladách ve zkoumaném jádru.

6.1 Volební výsledky Národního sjednocení

Národní sjednocení mělo velká očekávání a dokonce i ambici volby vyhrát.¹⁵⁴ Hodáč dokonce operoval s tvrzením Jiřího Stříbrného, že strana dosáhne na 35 mandátů.¹⁵⁵ Straničtí předáci předpokládali stálý růst členů a preferencí do té míry, že v jistých okrscích počítali se zdesetinásobením své podpory.¹⁵⁶ V minulých volbách dostala Národní demokracie pouhých 15 mandátů. Hodáč proto chtěl, aby se sjednocení zařadilo mezi velké masové strany, které ovlivňují státní politiku. Byla to představa, skrze kterou jej Stříbrný uchvátil a dokázal si tak vyjednat příznivější podmínky pro svou ligu.¹⁵⁷ Následný volební výsledek byl pro Národní sjednocení přirozenou potupou. Strana skončila osmá, se ziskem 5,57 procent hlasů, a získala pouhých 17 mandátů v Poslanecké sněmovně. Dosáhla tím stejného počtu poslanců jako malá Živnostensko-obchodnická strana.¹⁵⁸ Výsledek byl o to chabější pro Národní demokracii, která de facto ztratila mandáty. Z původních 15 straníků ve sněmovně jich nyní bylo pouze devět,

¹⁵³ JEHLIČKA, Petr a SÝKORA, Luděk. *Stabilita regionální podpory tradičních politických stran v Českých zemích (1920-1990)*. 1999. Sborník České geografické společnosti, 96, 2. 84.

¹⁵⁴ KÁRNÍK, Zdeněk. *České země v éře První republiky: Československo v krizi a v ohrožení (1930-1935)*. Praha, 2018. Libri. 285.

¹⁵⁵ MAŘICA, Jan. *Od Československé národní demokracie k Národnímu sjednocení*. Brno, 2018. Masarykova univerzita. 158.

¹⁵⁶ VYKOUPILOV, Libor. S Národní ligou do Národního sjednocení. *Jiří Stříbrný: portrét politika*. 203.

¹⁵⁷ MAŘICA, Jan. *Od Československé národní demokracie k Národnímu sjednocení*. Brno, 2018. Masarykova univerzita. 160.

¹⁵⁸ KÁRNÍK, Zdeněk. *České země v éře První republiky: Československo v krizi a v ohrožení (1930-1935)*. Praha, 2018. Libri. 496.

když nepočítáme přeběhlíky z jiných stran. Za to ligisté slavili relativní úspěch, jelikož zajistili pro své straníky 5 mandátů.

Tabulka 1: Zvolení poslanci Národního sjednocení do PS NSRČ v roce 1935 a jejich předešlá stranická příslušnost¹⁵⁹

Národní sjednocení			
	Volební kraj	Poslanec	Původní strana
I. A	Praha A	Karel Kramář	N. demokracie
		Antonín Chmelík	N. liga
		Vilém Knebort	N. demokracie
I. B	Praha B	Jiří Stříbrný	N. liga
		František Schwarz	N. liga
		Alois Štůla	N. demokracie
II.	Pardubice	František Novotný	N. obec fašistická
III.	Hradec Králové	Ladislav Rašín	N. demokracie
IV.	Mladá Boleslav	Vojtěch Holeček	N. demokracie
VI.	Louny	František Ježek	N. demokracie
VIII.	Plzeň	Karel Domin	nestraník
		Rudolf Smetánka	N. liga
XI.	Brno	František Toušek	N. demokracie
XII.	Olomouc	Jan Sedláček	N. demokracie
XIV.	Moravská Ostrava	Jaroslav Špaček	N. demokracie
XVI.	Nové Zámky	Ladislav Protuš	N. liga
XXII.	Užhorod	Štefan Fencik	Rus. nac. aut. str.

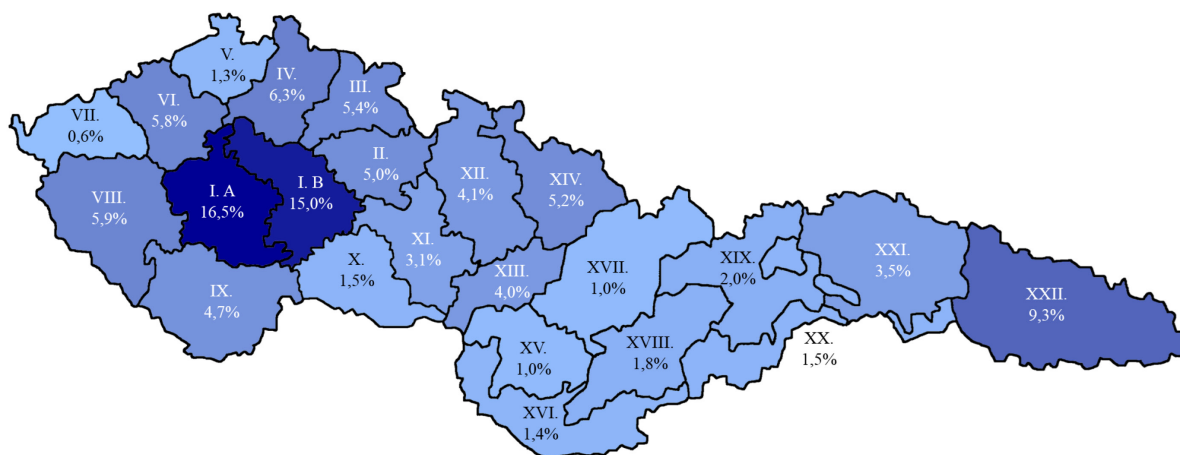
V České zemi se volební výsledek vyšplhal na 7,6 procenta hlasů, zatímco na Moravě a ve Slezsku strana zaostávala ještě víc, získala zde pouze 3,9 procent. Nejchabější výkon ovšem strana předvedla na Slovensku, kde skončila s pouhými 1,6 procenty, což bylo dokonce méně než NOF. Nepochybně toto můžeme přičíst odchodu jediného národně demokratického poslance ze Slovenska Milana Ivanky. Paradoxně nejlepší zemský výsledek mělo Národní sjednocení v Podkarpatské Rusi. Tam ve spolupráci s Ruskou národní stranou a Ruskou nacionálně autonomní stranou dosáhla na 9,3 procenta hlasů.¹⁶⁰ Přes celkový volební krach se

¹⁵⁹ Poslanecká sněmovna ČR, Celkový přehled poslanců a orgánů za období 19.5. 1935 - 21.3. 1939. MALÍŘ, Jiří a MAREK, Pavel. *Politické strany: vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a Československu v letech 1861-2004*. Brno, 2005. Doplněk.

¹⁶⁰ Výsledky voleb do Poslanecké sněmovny Národního shromáždění v roce 1935 na území České republiky, ČSÚ

ovšem mohlo Národní sjednocení pochlubit jedním úspěchem. Stalo se totiž největší stranou v Praze, a poprvé tak v metropoli předešla socialistické a dělnické strany. Praha byla zároveň jediným okresem, kde strana vyhrála pluralitu odevzdaných hlasů. Mezi 507 210 voliči v Praze vyjádřilo Národnímu sjednocení důvěru úctyhodných 27,6 procent. To znamená, že zhruba každý třetí volič Národního sjednocení byl z Prahy. Oproti výsledkům Národní demokracie v roce 1929 šlo o skoro desetiprocentní skok v podpoře mezi Pražany. Lze se domnívat že tyto hlasy pocházely zejména od nespokojených národních socialistů kteří v metropoli klesli o více než 6 procent. Národně socialistický primátor Prahy Karel Baxa byl svými nacionalistickými a antisemitskými postoji blíže Národnímu sjednocení, a celkově byl voličský kádr Národních socialistů v Praze velmi blízký Národní demokracii. Vzhledem k událostem insigniády tudíž nebyl div, že se nacionalističtí voliči v Praze přiklonili spíše k Národnímu sjednocení než k pokrokově vystupujícím Národním socialistům.¹⁶¹

Mapa 1: Podpora Národního sjednocení ve volbách do PS NSRČ v roce 1935¹⁶²

Nyní si znovu přibližme rozložení volební podpory, tentokrát na úrovni soudních okresů v České a Moravskoslezské zemi. Jak už bylo řečeno, prakticky každý třetí volič Národního

¹⁶¹ KÁRNÍK, Zdeněk. *České země v éře První republiky: Československo v krizi a v ohrožení (1930-1935)*. Praha, 2018. Libri. 531.

¹⁶² Hugo Chadima, v Praze 19.4.2022. Mapa: Electoral District used in 1925, 1929, 1935 elections for the Chamber of Deputies, Czechoslovakia, Wikimedia Commons. Zdroje: Výsledky voleb do Poslanecké sněmovny Národního shromáždění v roce 1935 na území České republiky, ČSÚ. SEMOTANOVÁ, Eva, ZUDOVÁ-LEŠKOVÁ, Zlatica, MOČÍČKOVÁ, Jitka, CAJTHAML, Jiří, SEEMANN, Pavel, BLÁHA, Jan D. a kol. *Český historický atlas. Kapitoly z dějin 20. století*. Praha, 2019. Historický ústav.

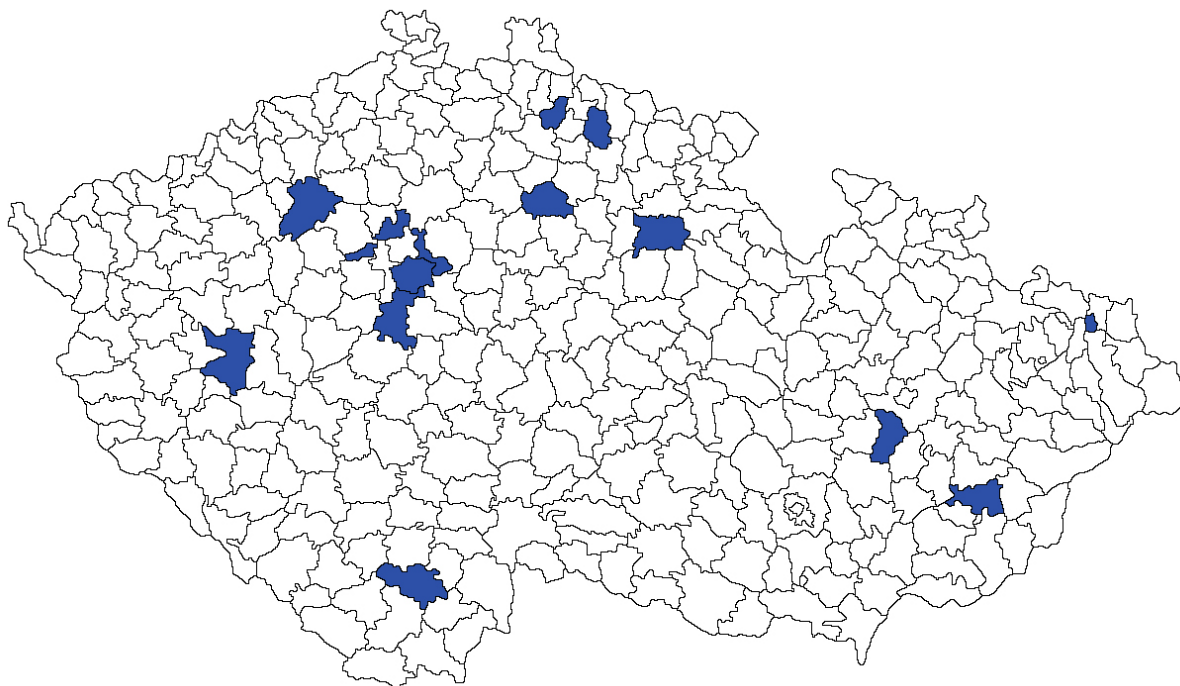
sjednocení odevzdal svůj hlas v Praze, tudíž volební jádro je velmi malé a koncentrované. Krom Prahy si ovšem můžeme všimnout silnějšího volebního výkonu v několika dalších okresech. Po Praze byl nejsilnější okres Prostějov s devatenácti procenty hlasů, což můžeme přiřadit popularitě místního starosty z řad Národní demokracie, Jana Sedláčka. Za své funkční období od roku 1933 dokázal Sedláček zdokonalit městskou kanalizaci, vydláždil mnohé ulice, upravit náměstí a vystavit sady.¹⁶³ Na Zlínsku si též můžeme všimnout nadprůměrné podpory, kterou můžeme přiřadit otevřené podpoře Jana Bati. Silný výkon ve Slezské Ostravě též můžeme přiřadit dlouhodobému poslanci a místnímu prominentovi Jaroslavu Špačkovi. V ostatních Moravskoslezských okresech podpora Národního sjednocení ovšem vážne, což dokazuje, že zde byla strana závislá na podpoře či kandidatuře místních osobností, aby zde uspěla. V České zemi byla podpora této strany daleko silnější, krom Prahy se například dobře uchytila v okresech Lounského volebního kraje, zejména pak na Kladensku, Kralupech nad Vltavou, či na Lounsku samotném. V tomto hustě obydleném průmyslovém pásmu byl jako předseda Národního sdružení železničních zaměstnanců oblíben již zmíněný poslanec František Ježek. V Plzni byl zas posilou insigniádou proslavený Karel Domin, která se díky němu stala po Praze druhou nejpočetnější baštou Národního sjednocení. Mladoboleslavský kraj byl pro formaci také hojným zdrojem hlasů, jelikož představoval mocenskou základnu Františka Hodáče, který pro tento region dlouhodobě sháněl finanční prostředky, což mu pochopitelně zajistilo jemu i Národní demokracii značnou míru obliby i v menších městech.¹⁶⁴ Sám na mandát ovšem nedosáhl, jelikož se v očekávání vysokého volebního výsledku stáhnul až na šesté místo v obvodu Praha A.¹⁶⁵

¹⁶³ MERUNKOVÁ, Květa. *Jan Sedláček a Maximilian Girth: Muži z radnice města Prostějov v období 1939–1945*. Olomouc, 2020. Diplomová práce, Univerzita Palackého v Olomouci. 31.

¹⁶⁴ MAŘICA, Jan. *Od Československé národní demokracie k Národnímu sjednocení*. Brno, 2018. Masarykova univerzita. 147.

¹⁶⁵ *Ibid.* 183.

Mapa 2: Volební jádro Národního sjednocení ve volbách do PS NSRČ v roce 1935¹⁶⁶

6.2 Volební výsledky Národní obce fašistické

Zatímco u ambiciózního projektu jako bylo Národní sjednocení znamenal pěti a půl procentní výsledek hořkou porážku, fašisté měli naopak důvod se radovat. Před volbami do parlamentu se kvůli Židenickému puči a přeběhnutí mnohých fašistů do Národní fronty a následně Národního sjednocení nacházeli fašisté ve značně oslabené pozici. Ve výsledku se strana nacházela osamocena na okraji politického spektra, se členy i voliči odčerpanými Národním sjednocením.¹⁶⁷ I přes všechny tyto překážky se NOF podařilo dostat do parlamentu, a to nezávisle na jakémkoliv jiném subjektu. V porovnání s předešlou kandidaturou se Stříbrného

¹⁶⁶ Hugo Chadima, v Praze 19.4.2022. Mapa: Soudní okresy v Čechách, na Moravě a ve Slezsku roku 1938, Wikimedia Commons. Zdroje: Výsledky voleb do Poslanecké sněmovny Národního shromáždění v roce 1935 na území České republiky, ČSÚ

¹⁶⁷ BENEDIKT, Jan. *Vývoj českého fašismu za První republiky*. 2018. Diplomová práce, Západočeská univerzita v Plzni. 38.

ligou šlo o více než dvojnásobný vzrůst preferencí. NOF celkem získalo podporu 2,04 procent voličů, a strana tak získala 6 mandátů v Poslanecké sněmovně.¹⁶⁸

Tabulka 2: Zvolení poslanci Národní obce fašistické do PS NSRČ v roce 1935¹⁶⁹

Národní obec fašistická		
Volební kraj		Poslanec
I. A	Praha A	František Zvoníček
I. B	Praha B	Radola Gajda
IX.	České Budějovice	Matěj Trnka
X.	Jihlava	Jiří Branžovský
XII.	Olomouc	Dominik Rudolf
XV.	Trnava	Jan Ivák

Regionální podpora NOF byla na rozdíl od Národního sjednocení poměrně rozložena napříč Československými zeměmi, vyjma Podkarpatské Rusi, kde nekandidovala. Když ovšem přihlédneme k podpoře ve volebních krajích, začnou se projevovat silné regionální výkyvy. V Českobudějovickém, Uherskohradištském a Trnavském kraji se strana vyšplhala až nad pět procent. Vyšší míru podpory též můžeme sledovat na východě Čech a na Jižní Moravě. To můžeme z větší části přičíst silné členské základně v těchto regionech. K roku 1932 evidovala na 38-39 tisíc členů rozdělených mezi 358 místních jednot, z toho ty nejpočetnější se vyskytovaly převážně v Jižních Čechách kolem Českých Budějovic a Strakonice, či kolem Pardubicka.¹⁷⁰ Výkon Slovenských fašistů se svými 2 procenty dokonce předčil Národní sjednocení, a to i přes to že strana nedostala prakticky žádné voliče na východě země.¹⁷¹

¹⁶⁸ KÁRNÍK, Zdeněk. *České země v éře První republiky: Československo v krizi a v ohrožení (1930-1935)*. 496.

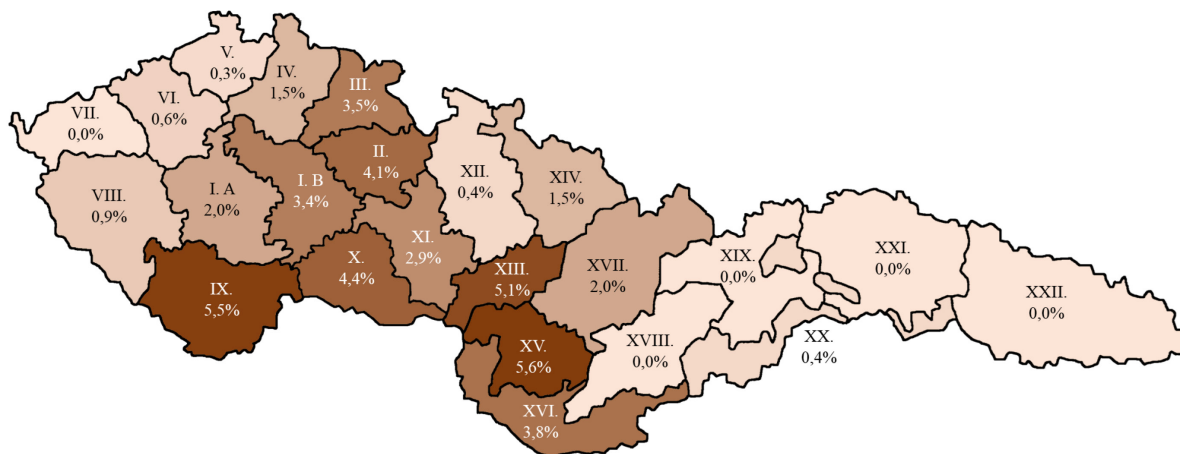
¹⁶⁹ Zdroj: Poslanecká sněmovna ČR, Celkový přehled poslanců a orgánů za období 19.5. 1935 - 21.3. 1939.

MALÍŘ, Jiří a MAREK, Pavel. *Politické strany: vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a Československu v letech 1861-2004*. Brno, 2005. Doplněk.

¹⁷⁰ BENEDIKT, Jan. *Vývoj českého fašismu za První republiky*. 2018. Diplomová práce, Západočeská univerzita v Plzni. 34.

¹⁷¹ Výsledky voleb do Poslanecké sněmovny Národního shromáždění v roce 1935 na území České republiky, ČSÚ

Mapa 3: Podpora Národní obce fašistické ve volbách do PS NSRČ v roce 1935¹⁷²

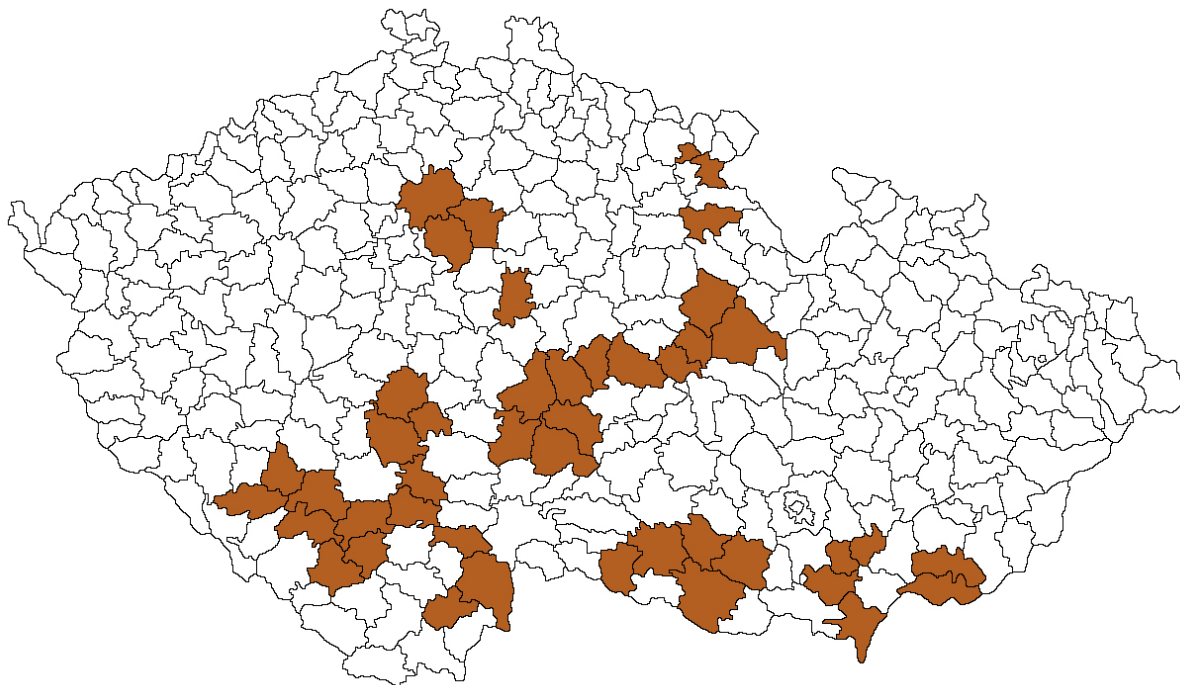
Ještě zajímavější jsou pak jádra volební podpory, které přesněji identifikují bašty fašistické podpory. Napříč pásem Jihočeských a Jihomoravských okresů strana dosahovala až dvouciferných výsledků. Na rozdíl od Národní demokracie jsou tyto pásy volební podpory daleko větší a méně koncentrované. Lepší výsledky v jistých regionech můžeme vzhledem k charakteru NOF těžko přisoudit místním patronům. Zvolení poslanci byli převážně jen regionální fašističtí předáci. Například Matěj Trnka získal funkci krajského velitele ani ne rok před volbami po rozkolu s frontysty. Sídlo krajské rady se tehdy dokonce muselo kvůli odchodu členů přesunout z Českých Budějovic do Strakonice.¹⁷³ Trnka byl sám však jen prostým rolníkem z Dunovic na Strakonicku.¹⁷⁴ Silnou regionální podporu neměl bývalý děkan právnické fakulty Masarykovy univerzity a soudce který zprostil Gajdu viny za Židenický puč, Dominik Rudolf. V Olomouckém volebním kraji naopak získal ani ne půl procenta hlasů, a na mandát mu strana přidělila teprve ve druhém skrutiniu.

¹⁷² Hugo Chadima, v Praze 19.4.2022. Mapa: Electoral District used in 1925, 1929, 1935 elections for the Chamber of Deputies, Czechoslovakia, Wikimedia Commons. Zdroje: Výsledky voleb do Poslanecké sněmovny Národního shromáždění v roce 1935 na území České republiky, ČSÚ. SEMOTANOVÁ, Eva, ZUDOVÁ-LEŠKOVÁ, Zlatica, MOČÍČKOVÁ, Jitka, CAJTHAML, Jiří, SEEMANN, Pavel, BLÁHA, Jan D. a kol. *Český historický atlas. Kapitoly z dějin 20. století*. Praha, 2019. Historický ústav.

¹⁷³KADLEC, Michal. *Český fašismus v období protektorátu v Českých Budějovicích*. 2014. Diplomová práce, Masarykova univerzita. 12.

¹⁷⁴ Ibid. 45.

Mapa 4: Volební jádro Národní obce fašistické ve volbách do PS NSRČ v roce 1935¹⁷⁵

6.3 Radikalismus velkých měst a vzpoura venkovské periferie: Demografické rozdíly mezi volebními jádry Národního sjednocení a Národní obce fašistické

Důkladnější analýza profilu obyvatelstva ve zkoumaných okresech nám odhaluje základní rysy volební podpory obou subjektů. Nelze totiž přehlédnout, že se získaná data v mnohém shodují s literaturou, která charakter obou stran odlišuje dle štěpení město-venkov a klerikalismus-sekularismus. Skrze práci s dalšími statistickými údaji ze sčítání lidu v roce 1930 lze tento rozdíl osvětlit reálnými daty. Dle nových zjištění byla volební jádra obou subjektů velmi rozdílná obou aspektech. Bezesporně nejvýraznějším kontrastem mezi oběma jádry je hustota obyvatel. Jádro NOF je skoro dvakrát rozlehlejší než u Národního sjednocení. Jak již bylo zmíněno, podpora Národního sjednocení byla semknuta kolem Prahy a pár větších měst. Proto jeho jádro čítá více než trojnásobný počet obyvatel než základna NOF. Když si spočítáme celkový rozdíl v hustotě osídlení obou jader, vyjde nám rozdíl 557 ku 93 obyvatelům na kilometr čtvereční. Vskutku není tudíž nutno pochybovat, že Národní sjednocení disponovalo

¹⁷⁵ Hugo Chadima, v Praze 19.4.2022. Mapa: Soudní okresy v Čechách, na Moravě a ve Slezsku roku 1938, Wikimedia Commons. Zdroje: Výsledky voleb do Poslanecké sněmovny Národního shromáždění v roce 1935 na území České republiky, ČSÚ

vysoce urbanizovaným elektorátem oproti fašistům, kterým daleko více prospívali venkovští voliči.

Právě tento rozdíl z velké části vysvětluje i odlišný náboženský charakter obou populací. Národní sjednocení v Českých zemích převážně získávalo podporu z méně katolických okresů. V rámci volebního jádra se skoro 40 procent obyvatel řadilo mezi nekatolíky. Volební jádro Národního sjednocení se též protíná s okresy, kde katolicismus ztrácel na relevanci. Například v Lounském okrese se ke katolicismu v roce 1930 hlásilo pouze 38,1 procent obyvatelstva, zatímco přes 45 procent zde deklarovalo víru husitskou. Stejně tak v Železném Brodě, kde se ke katolictví hlásila jen čtvrtina obyvatelstva, zatímco zbytek byl relativně rovnoměrně rozdělen mezi bezvěrce a husity a evangelíky. V Pražském i Plzeňském okrese čítali katolíci něco málo přes polovinu obyvatelstva. Zde však musíme vzít v potaz fakt, že mnozí občané se hlásili k víře na bázi křtu v dané církvi, ne dle aktivního praktikování oné víry. Počet takzvaných „matrikových katolíků“ dnes už nelze zjistit a proto nemůžeme s jistotou říci, zdali v těchto okresech byli katolíci zbožní, nebo sekularizovanější.

I tak můžeme vyvodit závěr, že kde rostla protestantská vyznání či populace nevěřících, tam se obecně Národnímu sjednocení dařilo lépe. Vzhledem ke vzpomínce husitství a silnému vztahu katolické církve s Habsburskou monarchií měly nacionálně naladěné intelektuální kruhy povětšinou negativní vztah s katolicismem a proto se při zakládání republiky ochotně podílely na sekularizačním a laicizačním úsilí.¹⁷⁶ Nově rostoucí protestantská uskupení se však snažila o propojení své věrouky s národním étosem, a zdůrazňovali důležitou roli reformace v českých dějinách.¹⁷⁷ V reakci na tento trend se ovšem i v rámci katolických kruhů formovalo silnější národní cítění, a to se promítalo například v osobě již zmíněného Jana Scheinosta. Tato radikální odnož politického katolicismu nacházela své idoly spíš v zahraničí, mezi autoritativními vládci jako byl například António Salazar, který v Portugalsku vládl na základech korporativisticky-stavovského ideálu.¹⁷⁸ Šlo sice o menšinový směr kterému se

¹⁷⁶ HORSKÝ, Jan a HROCH, Miroslav, ed. *Sto let: hodnota svobody, nebo cena za nezávislost?*. Praha, 2018. Sociologické nakladatelství (SLON). 346.

¹⁷⁷ Ibid. 351.

¹⁷⁸ HORSKÝ, Jan a HROCH, Miroslav, ed. *Sto let: hodnota svobody, nebo cena za nezávislost?*. Praha, 2018. Sociologické nakladatelství (SLON). 365.

nedostávalo zdaleka takové podpory jako sekulárnímu nacionalismu, ale do jisté míry pomáhal směřovat mnohé katolíky směrem k fašismu, a to se projevilo i na preferencích NOF. V okresech své volební podpory jsou katolíci zastoupeni daleko více, a to o dvacet procent více než u Národního sjednocení. Nejvíce zde ubývá právě bezvěrců, jejichž zastoupení se v baště fašistů smrkává o tři čtvrtiny. Na polovinu klesá i procento husitů žijících ve volebním jádru NOF. Trend je zde zjevně opačný: vyšší podpora fašistů koresponduje s nadprůměrným počtem katolických věřících. Zvýšená religiozita sice může být jen symptomem daleko výraznějšího dělení mezi městy a venkovem, ovšem již zmíněná spřízněnost NOF s klerofašistickými kruhy a duchovními figurami již předvedla, že náklonost katolického voličstva nebyla nahodilá.

Tabulka 3: Volební podpora českých stran v jádrech NSj a NOF¹⁷⁹

Indikátor	Rozmístění obyvatelstva	
	Jádro NSj	Jádro NOF
Rozloha	2846 km ²	5024 km ²
Počet obyvatel	1 584 263	465 696
Hustota zalidnění	557 ob/km ²	93 ob/km ²
Víra	Procento populace	
	Jádro NSj	Jádro NOF
Římskokatolická	60,2	81,7
Husitská	14,7	7
Evangelická	5,4	3,7
Bez vyznání	16,2	4,7

Jelikož se podařilo identifikovat geografický rozměr volebních jader Národního sjednocení a NOF, můžeme teď sečíst kompletní volební preference v rámci obou volebních jader, a porovnat je. Výsledky ostatních stran znovu a s větší jistotou potvrzují předešlá zjištění z literatury i demografických dat. Národní sjednocení se dělí o značnou porci svého jádra s Národními socialisty, a to do té míry, že jejich síly jsou zde skoro vyrovnané. Nedaleko za nimi je i Sociální demokracie. Jelikož jde o socialistické strany, které se opíraly převážně o dělníky a zaměstnance, dosahují stejně jako Národní sjednocení největšího volebního zisku ve větších průmyslových městech. Opak je mezitím pravdou u NOF, kde dominují venkovské a

¹⁷⁹ Interaktivní mapa obyvatelstva Česka 1921_2011, Historická data v GIS

konzervativní síly. V jejím volebním jádru jasně dominuje Republikánská strana s téměř čtvrtinou všech hlasů, zatímco lidovci jsou na druhém místě. Fenomén silně nadprůměrné lidovecké podpory v jádru NOF je dalším silným důkazem katolických inklinací. Ve srovnání s jádrem Národního sjednocení jsou u fašistů zastoupeni skoro v trojnásobném počtu. Zajímavá je také vzájemná inverze preferencí obou subjektů. V jádru Národního sjednocení se NOF dostává na pouhé jedno procento, zatímco ve fašistickém jádru získává subjekt málo přes 4 procenta. Pozoruhodný je ovšem prakticky nulový vliv na preference Živnostenské strany, která si hlasy svého stavu silně podržela. Komunisté zde nejsou uvedeni z důvodu jejich nadnárodního charakteru. Jelikož se mezi jejich voliče řadili příslušníci všech národností v Československu, vypovídající hodnota jakékoliv korelace by tím byla zpochybněna.

Tabulka 4: Volební podpora českých stran v jádrech NSj a NOF¹⁸⁰

Strana	Volební výsledky v %	
	Jádro NSj	Jádro NOF
RSZML	7	24,7
ČSDSD	18,2	12,4
ČSNS	20,3	10,4
ČSL	6,8	15,5
NSj	21,2	4,3
ČŽOSS	8,3	8,2
NOF	1	10,5

7 Závěr

Meziválečný nacionalismus a fašismus v Československé republice se dle dosavadních interpretací většinou jeví jako okrajový jev. Faktický neúspěch obou subjektů nevyhnutelně zapříčinil, že obě strany zůstaly po dobu své existence pouze marginální součástí stranického systému. Zároveň vypovídal o zdánlivé spokojenosti českých voličů se statutem quo. Teprve jejich následnou integrací do druhorepublikové Strany národní jednoty se oba subjekty politicky realizovaly, ale jen po krátkou dobu v již zmrzačeném státě. Tato práce měla za cíl budovat na dosavadním historiografickém poznání Československého nacionalismu a dojít

¹⁸⁰ Výsledky voleb do Poslanecké sněmovny Národního shromáždění v roce 1935 na území České republiky, ČSÚ

k novým poznatkům v oblasti komparace dvou volebních subjektů, které se k nacionalismu hlásily.

Vraťme se k výzkumným otázkám z úvodu práce. V čem se lišila politická orientace, vnitrostraniční aktéři a voličské skupiny Národního sjednocení a Národní obce fašistické? Jaký vliv měly tyto faktory na výsledek obou stran ve volbách do Poslanecké sněmovny v roce 1935? Obě strany se velmi jednoznačně profilyovaly jako dva odlišné subjekty, ačkoliv jejich priority vypadají na povrchu stejně. Programově se sobě podobaly svým nekompromisním antikomunismem a zesílením státních kapacit ve snaze bojovat proti externím i interním nepřátelům z řad Němců či Maďarů. Ovšem v dalších aspektech se naprosto lišili. Zatímco Národní sjednocení prosazovalo své pravicové recepty na hospodářskou krizi, NOF prosazovala populistická až antikapitalistická řešení. Národní sjednocení se nikdy neodklonilo od zásad demokracie, byť v lecčems obdivovalo zahraniční fašistické režimy. Na rozdíl od NOF chtělo demokracii zreformovat, nikoliv ji nahradit stavovským a korporativistickým systémem.

Oba subjekty fungovaly jinak i v rámci své vnitřní organizace. Zatímco NOF se drolila pod tlakem vůdcovského principu, kvůli kterému byli ze strany vypuzováni členové odchylovající se od hlavního názorového proudu, Národní sjednocení bylo produktem semknutí se odlišných osobností, které mívaly vlastní základny politické podpory na místní úrovni. Koneckonců, osobnosti Národního sjednocení byly spojované s vrcholnými státnickými a akademickými kruhy. Mohou být identifikovány jako političtí konkurenti dosavadní vládní garnitury, ale samy byly součástí republikové elity. To samé rozhodně neplatilo o fašistech, v jejichž řadách figurovali méně známí funkcionáři, kteří svou pozici odvíjeli spíše od loajality vůdci než od svého osobního politického kapitálu.

Vzhledem k těmto rozdílům tudíž není divu, že se elektorát obou subjektů radikálně lišil. Z dostupných dat a jejich následné analýzy velmi jasně vyplývá, že aktivity fašistů daleko více rezonovaly ve venkovských, religiózněji naladěných lokalitách, zatímco Národní sjednocení své voliče hledalo v řadách městského a sekulárněji naladěného voličstva. Zatímco Národní sjednocení bojovalo o voliče převážně s národními socialisty, NOF se potýkala převážně s konkurencí lidovců a agrárníků. Fašisté hledali voliče tam, kde měli členy a mohli agitovat, což byl jihočeský, jihomoravský a východočeský venkov. Národní sjednocení se se svou agitací

prosadilo převážně v Praze, což bylo dáno jak jeho osobnostmi, tak nacionalistickým naladěním obyvatelstva po událostech Insigniády.

Československá nacionalistická scéna se vyznačovala nízkou mírou podpory a zároveň i velkou mírou vzájemné nejednoty a nevráživosti. Místo jednotného nacionalistického proudu, který by konfrontoval rostoucí radikalismus národnostních menšin v Československu, se objevily proudy dva. Ačkoliv se dnes mnozí historici i politologové domnívají, že oba subjekty byly symptomem stejného fenoménu úpadku liberální demokracie ve střední Evropě třicátých let, ve skutečnosti se od sebe značně lišily. Zatímco Národní sjednocení bylo jednorázovým pokusem bývalé vládní strany o získání masové podpory, NOF byla dlouhodobě antisystémovou alternativou pro ty nejnespokojenější občany. Národní sjednocení nabízelo jistou míru zkušenosti, státotvorného přístupu a reformu demokracie, ovšem fašisté se projevovali více svou rozvratnou činností, pohrdáním elitami a náhradou celého demokratického systému.

Fašisté se stavěli tvrdě proti kapitalismu, zatímco Národní sjednocení jej tvrdě prosazovalo. V otázce národnostních menšin nacházeli také pouze částečnou shodu, jelikož fašisté obhajovali otevřenou diskriminaci národnostních menšin, jmenovitě židů, zatímco vedení Národního sjednocení i radikály ve svých řadách nic takového nepodporovalo. Snad největší podobností proto zůstává fakt, že se bývalí členové NOF skrze angažmá ligy a fronty dostali na kandidátky a dokonce i do parlamentu (František Novotný, František Paulus). Avšak i proto si Národní sjednocení s NOF konkurovalo a vytlačilo ji z velkých měst.

Není proto divu, že umírněnější a lépe zajištěné Národní sjednocení našlo podporu u naprosto odlišných volebních skupin, než byla extremistická a okopávaná NOF. Dosavadní bádání tato fakta podepírá, ovšem poznatky této práce je podporují statistickými údaji. To dokazuje, že obě formace jsou odlišnými fenomény, prosazujícími rozdílné politické směry, které nalézaly podporu u odlišných voličských skupin. Vzhledem k událostem následujících let po roce 1935 se mnozí akademici snaží hledat podobnosti mezi politickými směry pravicového spektra první republiky a vysvětlit tím jejich následné sloučení do Strany národní jednoty. Ovšem z hlediska objektivního zkoumání je užitečné i pracovat bez tohoto zpětného pohledu a konfrontovat zřejmé rozdíly, které bránily dřívějšímu spojení krajně pravicových proudů. Osvětlení těchto

souvislostí bylo cílem této práce a následná zjištění proto mají hodnotu jak historiografickou, tak politologickou.

Summary

Position of the Czechoslovak far-right during the interwar years may be described as precarious at best. In every democratic election, it failed to make an electoral breakthrough that would threaten the establishment parties or forced them to change policy. The relative satisfaction with the status quo and a general lack of nationalist frustrations made the first republic much more resistant to possible threats to its democracy, despite the opposite being true throughout central and eastern Europe. Only once Czechoslovakia lost core territory in 1938 did the system of liberal democracy and international alliances become discredited, with political landscape shifting towards the right. Fascists and nationalists integrated into a newly formed Party of national unity, with the goal of consolidating all right-wing forces to protect the crippled state. However, it is important to examine historical knowledge without being biased by our hindsight, which is what this thesis wanted to achieve.

The aim of this paper was to answer its key questions: How did the political orientation, the internal party actors and the electoral groups of the National Unification and the National Fascist Community differ? What influence did these factors have on the result of both parties in the elections to the Chamber of Deputies in 1935? The findings speak clearly in regards to this relationship. Both parties were, in their essence, two very distinct electoral formations with different goals. While the fascists were broadly populist and anti-establishment, the National Unification party was in essence a party by and for the elites. It represented a constructive office-seeking opposition that wanted to ambush the ruling parties and reform the entire democratic system. While the National Fascist Community seemed rowdy and disorderly, it appealed to unsatisfied rural voters through anti-elitist and anti-capitalist rhetoric and proposed replacing democracy altogether.

As a result, both parties ended up with two distinct electorates: the overwhelmingly urban and more secular voters of National Unification, and the predominantly catholic rural voters of

National Fascist Community. Overall, the differences outweigh the similarities by a wide margin. The historical research, together with comparative methods and voter core data analysis, has revealed the extent of this difference. In conclusion, the disunity of the Czech far-right, together with personal and ideological disputes, have pretty much ruled out cooperation between Czech fascists and nationalists which is perhaps to blame for their poor overall performance in the 1935 election. Nonetheless, the two parties were distinct in almost every aspect, which has had a strong influence on the type of electorates they each attracted.

Použitá literatura

BALÍK, Stanislav a FIALA, Petr. *Československé volby 1935 a dolní parlamentní komora: rozdíl mezi poslanci pročeskoslovenských a antisystémových stran?*. Historický časopis, 2020, 68, 2.

BALÍK, Stanislav, HLOUŠEK, Vít, HOLZER, Jan, KOPEČEK, Lubomír, PŠEJA, Pavel a ROBERTS, Andrew Lawrence. *Od Palackého k Babišovi: česká politika 19. až 21. století*. 2019. Dokořán.

BALÍK, Stanislav. *Politický systém českých zemí 1848-1989*. Brno, 2011. Masarykova Univerzita.

BENEDIKT, Jan. *Vývoj českého fašismu za První republiky*. 2018. Diplomová práce, Západočeská univerzita v Plzni.

CABADA, Ladislav a ŠANC, David. *Český stranický systém ve 20. století*. Plzeň, 2005. Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk.

HARNA, Josef, ed. *Politické programy Československé národní demokracie a Národního sjednocení 1918-1938*. Praha, 2017. Historický ústav, Edice politických programů.

HAUPT, Heinz-Gerhard. *Comparative History*, International Encyclopedia of the Social & Behavioral Sciences, ed. Neil J. Smelser, Paul B. Baltes. 2001. Pergamon.

HORSKÝ, Jan a HROCH, Miroslav, ed. *Sto let: hodnota svobody, nebo cena za nezávislost?*. Praha, 2018. Sociologické nakladatelství (SLON).

JEHLIČKA, Petr a SÝKORA, Luděk. *Stabilita regionální podpory tradičních politických stran v Českých zemích (1920-1990)*. 1999. Sborník České geografické společnosti, 96, 2.

KADLEC, Michal. *Český fašismus v období protektorátu v Českých Budějovicích*. 2014. Diplomová práce, Masarykova univerzita.

- KÁRNÍK, Zdeněk. *České země v éře První republiky: Československo v krizi a v ohrožení (1930-1935)*. Praha, 2018. Libri.
- KELLY, David. *The would-be Führer: General Radola Gajda of Czechoslovakia*. 1999. *The Journal of Slavic Military Studies*,12:3.
- KUČERA, Rudolf, ed. *Muži října 1918: osudy aktérů vzniku Republiky československé*. Praha, 2011. Masarykův ústav a Archiv AV ČR.
- LUSTIGOVÁ, Martina. *Karel Kramář: první československý premiér*. Praha, 2007. Vyšehrad.
- MALÍŘ, Jiří a MAREK, Pavel. *Politické strany: vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a Československu v letech 1861-2004*. Brno, 2005. Doplněk.
- MAŘICA, Jan. *Od Československé národní demokracie k Národnímu sjednocení*. Brno, 2018. Masarykova univerzita.
- MERUNKOVÁ, Květa. *Jan Sedláček a Maximilian Girth: Muži z radnice města Prostějov v období 1939–1945*. Olomouc, 2020. Diplomová práce, Univerzita Palackého v Olomouci.
- NAKONEČNÝ, Milan. *Vlajka: k historii a ideologii českého nacionalismu*. Zvolen, 2021. Sol Noctis.
- NAKONEČNÝ, Milan. *Český fašismus*. Praha, 2006. Vodnář.
- RATAJ, Jan, DLOUHÝ, Miloš a HÁKA, Antonín. *Proti systému!: český radikální konzervativismus, fašismus a nacionální socialismus 20. a 21. století*. Praha, 2020. Auditorium.
- SEMOTANOVÁ, Eva, ZUDOVÁ-LEŠKOVÁ, Zlatica, MOČIČKOVÁ, Jitka, CAJTHAML, Jiří, SEEMANN, Pavel, BLÁHA, Jan D. a kol. *Český historický atlas. Kapitoly z dějin 20. století*. Praha, 2019. Historický ústav.

ŠEBEK, Jaroslav. *Za Boha, národ, pořádek*. Praha, 2016. Academia.

ŠULCOVÁ, Štěpánka. *Národní obec fašistická v politickém systému První republiky*. Praha, 2012. Diplomová práce, Univerzita Karlova.

VENCOVSKÝ, František. *Karel Engliš*. Brno, 1993. Nadace Universitas Masarykiana.

VYKOUPIIL, Libor. *Jiří Strábrný: portrét politika*. Brno, 2003. Masarykova univerzita.

WINKLEROVÁ, Martina. *Karel Kramář (1860-1937): představa o sobě samých, vnímání druhých a modernizace v pojetí českého politika*. 2011. Argo.

Ostatní prameny

Interaktivní mapa obyvatelstva Česka 1921_2011, Historická data v GIS

Poslanecká sněmovna ČR, Celkový přehled poslanců a orgánů za období 19.5. 1935 - 21.3. 1939

Říšská stráž, 1927, roč. I., č. 8, tit. str.

Výsledky voleb do Poslanecké sněmovny Národního shromáždění v roce 1935 na území České republiky, ČSÚ

PÍŠA, Rudolf, Věstník Muzea cenných papírů 1/2015

Seznam příloh

Tabulka 1: Zvolení poslanci Národního sjednocení do PS NSRČ v roce 1935 a jejich předešlá stranická příslušnost, strana 37

Mapa 1: Podpora Národního sjednocení ve volbách do PS NSRČ v roce 1935, strana 38

Mapa 2: Volební jádro Národního sjednocení ve volbách do PS NSRČ v roce 1935, strana 40

Tabulka 2: Zvolení poslanci Národní obce fašistické do PS NSRČ v roce 1935, strana 41

Mapa 3: Podpora Národní obce fašistické ve volbách do PS NSRČ v roce 1935, strana 42

Mapa 4: Volební jádro Národní obce fašistické ve volbách do PS NSRČ v roce 1935, strana 43

Tabulka 3: Volební podpora českých stran v jádrech NSj a NOF, strana 45

Tabulka 4: Volební podpora českých stran v jádrech NSj a NOF, strana 46

Seznam zkratk

ČSDSD- Československá sociálně demokratická strana dělnická

ČSL- Československá strana lidová

ČSNS- Československá strana národně socialistická

ČŽOSS- Československá živnostensko-obchodnická strana středostavovská

HSEŠ- Hlinkova slovenská ľudová strana

NOF- Národní obec fašistická

NSj- Národní sjednocení

RSZML- Republikánská strana zemědělského a maloroľnického ľudu

SSSR- Svaz sovětských socialistických republik

Univerzita Karlova
Fakulta sociálních věd
Institut politologických studií

Teze diplomové práce

Srovnání struktury, fungování a volebních
výsledků Národní obce fašistické a Národního
sjednocení¹⁸¹

Autor: BcA. Hugo Chadima

Vedoucí práce: PhDr. Josef Mlejnek, Ph.D.

Studijní program: Politologie

Rok odevzdání projektu: 2021/2022

¹⁸¹ Název byl v koordinaci se studijním oddělením pozměněn.

Úvod

Tato diplomová práce se bude zabývat rozdíly mezi dvěma vyhraněně nacionalistickými stranami: Národním sjednocením a Národní obcí fašistickou. Ačkoliv měly obě strany v Čechách rozdílnou míru podpory (NSj kolem 7,5%, NOF 2%)¹⁸², jejich voličská struktura se vzhledem k jejich programovým a personálním odlišnostem lišila. Práce bude srovnávat tyto strany napříč několika klíčovými dimenzemi, které stanovujeme níže. Téma nebylo vybráno náhodně. Poslední demokratické volby v meziválečném Československu byly zajímavé právě rapidním růstem krajní pravice hlavně u německého a slovenského obyvatelstva republiky. Nespokojenost s politickými poměry, pocit diskriminace, a disproportčně tvrdší dopady ekonomické krize na Sudety vedly k vzestupu národně socialistické *Sudetendeutsche Partei* a klerikálně fašistické HSLŠ-SSNJ.¹⁸³ Vzestup antidemokratických tendencí byl znát v menší míře i u Českého obyvatelstva, a to právě vzestupem NSj a NOF. S nástupem Druhé republiky se celonárodní diskurz razantně přetransformoval ve prospěch právě těchto uskupení. Obě se staly členy nově vzniklé Strany národní jednoty, jejich lídři se dostali do klíčových mocenských pozic a jejich program se stal hegemonním politickým směrem demoralizované země.¹⁸⁴ Mimo komparace fungování stran a jejich struktur se práce zaměří také na demografické složení voličstva, které bude vnímat jako potenciálně důležitý faktor ovlivňující jak celkový úspěch těchto subjektů, tak i jejich dílčí volební výsledky napříč zemí. Zjištění těchto informací nám může pomoci porozumět socioekonomickým společenským strukturám, které volební podporu obou subjektů ovlivnily. Jelikož obě strany byly *de facto* protestní, vnímající liberálně demokratický režim Československa jako slabost,¹⁸⁵ znalost jejich voličské struktury nám prozradí, jaké segmenty obyvatelstva měly značné anti-systémové naladění.

¹⁸² KÁRNÍK, Zdeněk. *České země v éře První republiky: Československo v krizi a v ohrožení (1930-1935)*. Praha: Libri, 2018. ISBN 978-80-7277-570-5.

¹⁸³ KÁRNÍK, Zdeněk. *Malé dějiny československé (1867-1939)*. Praha: Dokořán, 2008. ISBN 978-80-7363-146-8.

¹⁸⁴ RATAJ, Jan. *O autoritativní národní stát: ideologické proměny české politiky druhé republiky 1938-1939*. Praha: Karolinum, 1997. ISBN 80-7184-516-7.

¹⁸⁵ RATAJ, Jan, Miloš DLOUHÝ a Antonín HÁKA. *Proti systému!: český radikální konzervatismus, fašismus a nacionální socialismus 20. a 21. století*. Praha: Auditorium, 2020. ISBN 978-80-87284-84-1.

Cíl práce

Primárním účelem této práce je rozšíření stávajících znalostí o meziválečné nacionalistické politické scéně v Československu, přesněji o fungování dvou prominentních nacionalistických stran ve volbách roku 1935 a rozdílech mezi těmito stranami. Hlavním zjištěním práce by měl být ucelený obraz struktury a fungování NSj a NOF, a především rozdílů, které v těchto ohledech mezi oběma stranami panovaly.

Struktura

Po krátkém úvodu do tématu, který čtenáře seznámí se zkoumanou problematikou, stanoví oblast zájmu výzkumu a krátce představí zbytek práce, bude následovat první kapitola, kde dojde k bližšímu popisu literatury, se kterou budeme v rámci výzkumu pracovat a k zasazení práce do kontextu předchozího bádání v této oblasti. Druhá kapitola bude věnována metodologii výzkumu, přičemž zde nastíníme parametry komparace obou subjektů ve třetí kapitole. Ta obsáhne popis NSj a NOF ve vybraných oblastech. Ve čtvrté kapitole budou pak poznatky z předchozí kapitoly využity k vlastní komparaci. V páté kapitole provedeme diskusi nad výsledky komparace a jejich možnými implikacemi, zmíníme možné limitace provedené analýzy, jakož i případné nezodpovězené otázky, a stanovíme možné směry pro další výzkum této problematiky.

Metodologie

Struktura analýzy a předpokládané použité metody

Ke srovnání fungování a výsledků obou stran využijeme komparativní analýzu napříč několika dimenzemi jejich fungování, kde rozdíly mezi stranami mohly potenciálně mít vliv na jejich výsledky ve volbách a zdroje jejich volební podpory. Mezi tyto dimenze předběžně řadíme historii, strukturu a organizaci obou stran, přítomnost a vliv vůdčích osobností, jakož i ideologickou profilaci obou subjektů. V rámci této analýzy porovnáme také samotné volební výsledky, k čemuž využijeme metody kvantitativní. Výsledky komparativní analýzy nám

pomohou identifikovat nejdůležitější rozdíly mezi těmito subjekty a následně zhodnotit jejich význam pro jejich volební podporu.

Charakteristika práce

Již zmíněné téma práce zasahuje do několika akademických sfér, a to jak politologie, tak historie. Kombinací přístupů z těchto disciplín jsme schopni rozluštit zásadní informace, které utvoří celistvější náhled na zkoumané téma. Samotná práce se bude spoléhat především na kvalitativní výzkumné metody, avšak předběžně počítáme i s použitím metod kvantitativních pro srovnání vlastních volebních výsledků stran jako dílčí část komparativní analýzy těchto dvou subjektů.

Bibliografie

BALÍK, Stanislav. *Politický systém českých zemí 1848-1989*. 3. vyd. Brno: Masarykova univerzita, Mezinárodní politologický ústav, 2011. ISBN 978-80-210-5438-7.

CABADA, Ladislav a David ŠANC. *Český stranický systém ve 20. století*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2005. ISBN 80-86898-50-4.

DEJMEK, Jindřich. *Československo: dějiny státu*. Praha: Libri, 2018. ISBN 978-80-7277-572-9.

HORSKÝ, Jan a Miroslav HROCH, ed. *Sto let: hodnota svobody, nebo cena za nezávislost?*. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 2018. ISBN 978-80-7419-273-9.

KÁRNÍK, Zdeněk. *České země v éře První republiky: Československo v krizi a v ohrožení (1930-1935)*. Praha: Libri, 2018. ISBN 978-80-7277-570-5.

KÁRNÍK, Zdeněk. *Malé dějiny československé (1867-1939)*. Praha: Dokořán, 2008. ISBN 978-80-7363-146-8.

LUSTIGOVÁ, Martina. *Karel Kramář: první československý premiér*. V Praze: Vyšehrad, 2007. Velké postavy českých dějin. ISBN 978-80-7021-898-3.

NAKONEČNÝ, Milan. *Vlajka: k historii a ideologii českého nacionalismu*. Praha: Chvojkovo nakladatelství, 2001. ISBN 80-86183-24-6.

RATAJ, Jan, Miloš DLOUHÝ a Antonín HÁKA. *Proti systému!: český radikální konzervativismus, fašismus a nacionální socialismus 20. a 21. století*. Praha: Auditorium, 2020. ISBN 978-80-87284-84-1.

RATAJ, Jan. *O autoritativní národní stát: ideologické proměny české politiky druhé republiky 1938-1939*. Praha: Karolinum, 1997. ISBN 80-7184-516-7.

ŠEBEK, Jaroslav. *Za Boha, národ, pořádek*. Praha: Academia, 2016. Novověk. ISBN 978-80-200-2576-0.

ŠVEC, Michal. *Komunální politika ve Velké Praze: obecní volby, politické strany a zvolené orgány v letech 1923-1938*. V Praze: Karolinum, 2012. ISBN 978-80-246-2201-9.

WINKLER, Martina. *Karel Kramář (1860-1937): představa o sobě samých, vnímání druhých a modernizace v pojetí českého politika*. Praha: Argo, 2011. Ecce homo. ISBN 978-80-257-0348-9.

MAŘICA, Jan. *Od Československé národní demokracie k Národnímu sjednocení*. Vydání první Brno: Filozofická fakulta, Masarykova univerzita, 2018, s. 99-194

VYKOUPIIL, Libor. S Národní ligou do Národního sjednocení. *Jiří Stříbrný: portrét politika*. Brno: Masarykova univerzita, 2003, s. 185-208. Knižnice Matice moravské. ISBN 80-210-3241-3.